

XVI. Yüzyıl Şairi Halîfe Çelebî'nin Bilinmeyen Dîvân'ı

16th Century Poet Khalifa Chalabi's Unknown Divan

Murat Güneş¹

ÖZ

Halîfe Çelebî, XVI. yüzyıl klasik Türk edebiyatı şairlerindedir. Yaşadığı yüzyılda kaleme alınan tezkireler arasında biyografisinin yer bulduğu tek kaynak Ahdî-i Bağdâdî'nin *Gülşen-i Şu'arâ*'sıdır. Aslen Tebrizli olan Halife, tam olarak bilinmeyen bir sebeple Karaâmid'e gelmiş ve hayatının önemli bir bölümünde bu şehirde bulunmuştur. Karaâmid'de Gazi İskender Paşa nâmına bir *Leyliyy u Mecnûn* mesnevisi kaleme alan Halife'nin bu eseri, Agâh Sırrı Levend tarafından şahsî kitaplığında bulunan tek yazmasından hareketle tanıtılarak incelenmiştir. Buna ilaveten *Husrev u Şîrin* ve *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevilerinin varlığıysa Kâtib Çelebî'nin *Keşfü'z-Zûnûn*'unda bildirilir. *Dîvân*'dan ise hakkında söz söylenen çalışmalarında herhangi bir bilgi verilmeyiz. Makalenin esas hedefi Halife'nin bilinmeyen *Dîvân*'ını tanıtmak olmakla birlikte eser içerisinde biyografik malzeme sunan bazı şiirlere tesadüf edildiği için bu ayrıntılar, şair hakkında söz söyleyen çalışmalar ışığında değerlendirilmiş ve hâl tercümesinin problemleri noktalarına odaklanılarak yeni bilgiler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ahdî'nin tezkiresinde Diyarbakırlı olduğuna dair kesin bir bilgi yer almamasına rağmen birçok çalışmada Diyarbakır'da doğduğu öne sürülen ve Diyarbakırlı şairler arasında anılan Halife Çelebî'nin, *Dîvân*'ında Tebriz'i vatanı ve şehri olarak anması, bu noktada dikkat çeken ayrıntıların başında gelmektedir. Çalışmanın EK bölümündeyse şairin daha önce yayımlanmamış birkaç Türkçe şiiri yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Halife Çelebî, *Dîvân*, XVI. yüzyıl klasik Türk edebiyatı, Tebriz

ABSTRACT

Khalifa Chalabi was a 16th-century poet of classical Turkish literature. Among the biographical works of his time, the only source detailing his biography is Gulshan-i Shuara of the Ahdî of Baghdad. Originally from Tabriz, Khalifa relocated to Qaraamid for unknown reasons and remained in the city for a significant part of his life. This work of Khalifa, who wrote a Layla and Majnun Masnavi in honor of Gazi Iskender Pasha in Qaraamid, was introduced and examined by Agâh Sırrı Levend based on a single manuscript found in his personal library. Additionally, the existence of the Khusrav u Shirin, Yusuf, and Zulaikha masnavis has been reported in Kâtib Chalabi's bibliographic encyclopedia, Kashf al-Zunûn. There is a lack of clarity regarding the works Khalifa mentions in his Divan. Although the core intent of this article is to introduce Khalifa's largely unknown Divan, since some poems that present biographical material in the work coincide, these details are evaluated in light of the works that speak about the poet and

¹ Sorumlu yazar/Corresponding author:

Murat Güneş (Dr.),

Türkiye

E-posta: gunesmurat38@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6778-2906

Başvuru/Submitted: 20.07.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested:

11.08.2023

Son Revizyon/Last Revision Received:

12.08.2023

Kabul/Accepted: 17.08.2023

Atıf/Citation: Güneş, M. "XVI. Yüzyıl Şairi Halife Çelebî'nin Bilinmeyen Dîvân'ı". *Avrasya İncelemeleri Dergisi - Journal of Eurasian Inquiries* 12, 2 (2023): 117-147.

<https://doi.org/10.26650/jes.2023.1330166>

new information is tried to be revealed by focusing on the problematic points of his biography. Ahdi's writings do not conclusively state that he is from Diyarbakır, although many studies have suggested that he was born there. Khalifa Chalabi, often cited among the poets of Diyarbakır in many studies, identifies Tabriz as his homeland and city in his Divan. This article offers a selection of the poets' previously unpublished Turkish poems.

Keywords: Khalifa Chalabi, Divan, 16th-century classical Turkish literature, Tabriz

EXTENDED ABSTRACT

The name of the poet in 16th-century classical Turkish literature, which uses the pseudonym Khalifa, is unknown. The only source of his biography in the century in which he lived is the treatise of Ahdi of Baghdad, *Gulshan-i Shuara*. This work of Ahdi also functioned as the main source in subsequent Khalifa studies.

Khalifa's date of birth remains unclear. Ahdi states that his father was from Tabriz, and his origin was that city. However, without stating this unequivocally, Ahdi says that he was considered a Qaraamed. Strikingly, in *Gulshan-i Shuara*, the birthplace is not precisely stated. In biographical articles about other people in Ahdi's work, there are usually precise statements. Khalifa's biography contains no definite sentence in this context. Conversely, it is not correct that the title in Qabili's poetry magazine states Khalifa's birthplace as Shiraz. The only source from which all these errors and differences of opinion can be verified is the poet's Divan. Accordingly, Khalifa reveals the details of his biography in some poems within his Divan.

In *Gulshan-i Shuara*, the author of the treatise Ahdi denotes that Khalifa followed Nizami Ganjavi. Khalifa was modeled on Nizami's *Khamsa*, which bears the name *Panj Ganj*. Additionally, he wrote a *shahr-angeez* about the city of Diyarbakır in the 16th century. Another source with information on Khalifa's works is Kâtib Chalabi's bibliographic encyclopedia *Kashf al-Zunun an Asami al-Kutub wa al-Funun*. Kâtib Chalabi reports three of Khalifa's works. These works include *Khusrav u Shirin*, *Layla and Majnun*, and *Yusuf and Zulaikha*. However, the names of other parts of the *Khamsa* work are not clear.

In his biographical work, Ahdi did not mention Khalifa's Divan. Likewise, Kâtib Chalabi disclosed any information about Khalifa's Divan in his bibliographic encyclopedia. Indeed, no information on this subject can be found in the biographical work of Ali Emiri Efendi, written after the mentioned sources. Agâh Sırrı Levend, who identified and examined Khalifa's *Layla and Majnun Masnavi*, also did not mention the poet's Divan. This is reflective of many studies in which information on Khalifa is available. Khalifa's Divan is an unknown work, and the only surviving manuscript is recorded in a collection at the National Library. The manuscript was purchased from Ali Koçak Esen in 1962 and recorded in the library collection. The name of the work was incorrectly recorded in the library archive as poetry magazine. Therefore, among others, it was not understood that the document was Khalifa's Divan, and it remained obscure.

This article aims to introduce Khalifa's largely unknown Divan. Moreover, Khalifa provides some insight into his biography within some poems. Of course, this fact seems extremely important because Khalifa is from his own language; thus, this information is unavailable elsewhere. In some of his poems, Khalifa mentions his homeland while discussing himself. Khalifa's emphasis on Tabriz as both his homeland and city is quite remarkable, given the poet's hometown is not precisely mentioned in the biography written by Ahdi. In some of Khalifa's poems, it is apparent that he deals with the theme of expatriation, indicating that he was separated from his homeland. However, it remains unclear why Khalifa left Tabriz. According to the information given in *Gulshan-i Shuara*, Khalifa studied in Qaraamed, Khalifa had a talented personality. He then went to Damascus and Aleppo, and his Divan, it is suggested that he went to Egypt.

Khalifa wrote the masnavi of Layla and Majnun on behalf of Gazi Iskender Pasha. However, it is unknown whether Khalifa wrote his other works. This piece of information is vital, as it shows that Khalifa was in contact with government officials. Khalifa's Divan does not contain any poems written in qasida form. Khalifa mentions the names of Hafez Shriazi, Amir Khusrau Dehlavi, Amir Hasen Sajzi, Kamal Khujandi, and Anvari Abivardi in his Divan. According to Khalifa, among these poets, Hafez Shriazi had a particularly significant place. Among Khalifa's poems are naziras of Hafez's ghazals. Similarly, the Khalifa frequently mentioned the names of Amir Khusrau Dehlavi and Amir Hasen Sajzi. Furthermore, he wrote naziras for some of Kamal Khujandi's ghazals.

Khalifa is a poet of 16th-century classical Turkish literature with a Divan, which is in Persian. His other identified work, *Masnavi of Layla and Majnun*, is in Turkish. His Turkish poems have been recorded in some poetry magazines. A few of these are described in the appendices of this article. However, it is not yet known whether Khalifa had a Divan written in Turkish.

Giriş

Siyasi karışıklıklar, mezhep çekişmeleri ve tasavvuf hareketleri başta olmak üzere elçilik, tahsil, ticaret gibi amaçlar yanında seferler neticesinde meydana gelen yer değiştirme ve göçler; diğer taraftansa mansıp arayışı ve bir sanat hamisinin desteğini sağlama umuduyla XV. ve XVI. yüzyılda şair kimliğiyle tanınan birçok ismin, değişik Türk diyarlarından ve bilhassa da Acem muhitinden Osmanlı sahasına geldiği bilinmektedir. Özellikle İstanbul'un fethinin akabinde Devlet-i Aliyye'nin bulduğu güç, sınırları aşan itibar ve iç huzur ortamının da etkisiyle başta İstanbul ve şehzade sancakları olmak üzere değişik merkezlere gelen bu şairler, mensubu buldukları kültür merkezleriyle imparatorluk muhitinde gelişen edebiyat ortamı arasında edebî irtibatın sağlanması noktasında önemli rol oynamışlardır. Söz konusu hareketler II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî'nin hükümdarlık yıllarında artış göstermekle birlikte belirli azalmalarla sonraki asırlarda da devam etmiştir.¹

Adı geçen kültür merkezi ve muhitlerden Osmanlı ülkesine geldiği bilinen sanatkâr ve şairlerin, çeşitli ilgilerle münasebetinin söz konusu olduğu şehirlerden biri de Tebriz'dir. XVI. asrın başında Safevîler Devleti'nin resmî başşehri ilan edilmesinden² bir süre sonra Çaldıran Muharebesi ile birlikte Osmanlı hâkimiyetine giren Tebriz'de, Yavuz Sultan Selim'in muharebe sonrasında bir süre kaldığı ve sefer dönüşünde şehirden çok sayıda sanatkârı beraberinde getirdiği³ bilinmektedir.

Bu çalışmada öncelikle, Halife gibi, klasik edebiyat geleneğinde istisna kabul edilebilecek bir mahlasla şiir söyleyip eserler kaleme alan şairin bilinmeyen *Divân*'ının varlığına dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Aşağıda ayrıntılarına değinildiği üzere Halife Çelebi'nin, neseben Tebrizli olmasına rağmen hayatının önemli bir bölümünü Karaamid'de geçirmesinden dolayı hakkında söz söyleyen çeşitli çalışmalarda, herhangi bir kuşkuya mahal vermeksizin doğrudan Diyarbakır'da doğmuş veya Diyarbakırlı şeklinde takdim edildiği görülmektedir. *Divân*'ın incelenmesi esnasında biyografisine dair birtakım kısıtlı mahiyetindeki ayrıntıların bizzat Halife tarafından eseri içerisindeki bazı şiirlerinde ifade edildiği tespit edilmiş ve söz konusu ayrıntılar şair hakkında söz söyleyen belli başlı çalışmalarda yer alan bilgilerle mukayese edilmek suretiyle hâl tercümesinin problemleri yönleri belirlenerek ilgili hususlar, mevcut bilgiler ışığında aydınlatılmaya çalışılmıştır.

1. Halife Hakkında Söylenenlerin Yeni Bilgiler Işığında Değerlendirilmesi

Halife'nin biyografisinin XVI. yüzyılda yazılan şairler tezkireleri arasında yer bulduğu tek

1 Konu hakkında ayrıntılı bilgiler için bkz. Cemâl Kurnaz, *Anadolu'da Orta Asyalı Şairler* (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997), 21-24; Cemâl Kurnaz, "Anadolu-Orta Asya Edebî İlişkileri," *Türk Edebiyatı Tarihi I* içinde, editörler Talât Sait Halman vd. (Ankara: Kültür Bakanlığı, 2018), 373-383.

2 Cihat Aydoğmuşoğlu, *Tarihte Tebriz* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2011), 27.

3 Ertan Gökmen, "Yavuz Sultan Selim'in İran'dan ve Mısır'dan Getirdiği Sanatkârlar," *Türk Kültürü* 407 (1997), 147-150; Ali Sinan Bilgili, "Tebriz," *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.40 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011), 220; Tufan Gündüz, *Son Kızılbaş Şah İsmail* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013) 141-142.

kaynak *Gülşen-i Şu'arâ*'dır.⁴ “Mevlânâ Hâlîfe” madde başıyla ele alınan hâl tercümesi içinde⁵ ismi belirtilmemiştir. Bunun yanı sıra biyografisine dair bazı bilgilerin de yansıdığı *Dîvân*'ında⁶ bizzat kendisi tarafından adına işaret eden herhangi bir ayrıntı ifade edilmemiş olması, Halîfe Çelebi'nin mahlasıyla adının aynı olabileceği fikrini akla getirmektedir. Bilginin sağlamlasının yapılabileceği başka bir kaynak bulunmadığı için bu tahmin ihtimalden öteye geçmeyecektir.⁷

Ahdî-i Bağdâdî, Halîfe Çelebi'nin nesebinin Tebriz'e dayandığını ve babasının da Tebrizli olduğunu aktarır. Buna karşın memleketi hakkında hüküm bildiren bir ifade yerine “*Ƙaraâmidden ta' dâd olunur*” cümlesiyle,⁸ Karaâmidli⁹ kabul edildiğini bildirir. *Gülşen-i Şu'arâ*'da ele alınan Halîfe biyografisi içerisinde nesebi ve babası bağlamındaki yer bilgisinin, yani Tebriz'in, kesin ifadeye dayalı biçimde verildiği görülmekteyken, memleket künyesinin ise ‘sayılır, öyle düşünülür, kabul edilir’ anlamındaki “ta' dâd olunur” ifadesiyle¹⁰ belirtilmiş olması, söz konusu malumatın bilgi değeri ve kabulü noktasında zihinde soru işareti meydana getirmektedir. Bu noktada Ahdî'nin tezkiresinde ele aldığı isimlerin, memleket künyeleri bağlamında yer adlarını veriş tarzı göz önüne alındığında¹¹ aslında bu kuşkunun yersiz olmadığı ortaya çıkmaktadır.

- 4 Halûk İpekten vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988), 175.
- 5 Ahdî-i Bağdâdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, Bursa, İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Haraccı 1096, 52b-53a.
- 6 Makale içerisinde Halîfe'nin *Dîvân*'dan aktarılan örneklerde tam transkripsiyon uygulanmış, bu noktada Reşit Rahmeti Arat tarafından hazırlanan *Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu* adlı çalışmasındaki esaslara büyük oranda uyulmakla birlikte, vâv-ı ma'düle hakkında Tulga Ocak'ın teklifleri gözetilmiştir, ilgili çalışmalar için bkz. Reşit Rahmeti Arat, “Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu,” *Reşit Rahmeti Arat Makaleler Cilt I* içinde, yay. haz. Osman Fikri Sertkaya (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1987), 32-68; Tulga Ocak, “Labial Hı'nın Çeviri Yazıda Yazımı Sorunu,” *Çağdaş Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış Nevin Önerk Armağanı* içinde, yay. haz. Mehmet Ölmez (Ankara: Simurg Yayınları, 1997), 162-172. Bunlara ilaveten Farsça telaffuzdaki en belirgin ara seslerden i, ö, ü harfleriyle vurgulanmaya çalışılmıştır.
- 7 Bu noktada klasik Türk edebiyatı geleneğinde şairlerin mahlas edinme kıstasları ve mahlas kelimelerinin yapısı göz önüne alındığında Halîfe kelimesinin birçok açıdan istisna bir yapıda olduğunu kabul etmek gerekir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgiler için bkz. Ali Yıldırım, *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nâmeler* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2006), 76-103.
- 8 Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, haz. Süleyman Solmaz (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2018), 148. Halîfe Çelebi biyografisi içindeki “Ƙaraâmid” yer adı *Gülşen-i Şu'arâ*'nın son yayınında “Ƙaramamid” biçiminde aktarılmışsa da büyük ihtimalle bunun yazım yanlışlığı olduğu anlaşılmaktadır. Halîfe biyografisinin bulunduğu *Gülşen-i Şu'arâ* yazmalarında yer adının imlasına dair herhangi bir karışıklık söz konusu değildir, bkz. Ahdî-i Bağdâdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, İstanbul, Millet Yazma Eser Kütüphanesi, A.E. Tarih 774, 86b; Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, Beyazıt 10266, 56a.
- 9 Doğulu ve Batılı birçok seyyahın izlenimlerinde şehir mimarisinde kullanılan taşlarının siyahlığıyla dikkat çeken Diyarbakır'ın, Roma döneminde “Black Amida”, sonraki devirlerde ise “Karaamid, Karakale, Karacakale, Karahamid” gibi adlarla isimlendirilmesinde bu taşların etkili olduğu bilinmektedir, bkz. Emine Ekinci Dağtekin, “Coğrafi İşaret Olarak Diyarbakır Bazalt Taşı ve Tescili,” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 66 (2018), 855.
- 10 Yaşar Çağbayır, *Arap Asıllı Türk Alfabesiyle Yazılmış Türkçenin Söz Varlığı: Ötügen Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2017), 1561.
- 11 Ahdî'nin bu ifade kalbını eserinde birkaç biyografi maddesi içinde kullandığı görülmektedir ki, konu çerçevesinde bunlardan en dikkat çeken Kassâb-zâde Rızâyî biyografisinde ifade edilmiş şeklidir. Ahdî'nin Rızâyî'nin memleketine dair, “mevlidleri Dimetoğa ve aşlları Burusalıdır mürebîsi Edrinevî olmağla Edirneli ta' dâd olunur ve gendüleri dağı Edirnelü mezkûr olmadın hażz iderler” biçimindeki ifadeleri önemli bir örnektir, bkz. Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, 75. Nitekim Rızâyî'nin biyografisinin yansıdığı diğer tezkirelerde de memleket bilgisi noktasında çeşitli ihtilaflar söz konusu olduğu tespit edilmiştir, bkz. Yazı Kurulu, “Rızâ'î,” *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, c.7 (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2007), 351.

Zira Halife'nin memleketinin kesin bir ifadeyle değil de net olmayan tarzda belirtilmiş olması, özellikle Diyarbakır'da doğmuş olduğu ve memleketinin kesin olarak Diyarbakırlı kabul edilmesi noktasında öne sürülen hükümleri¹² de şüpheli kılmaktadır. Hatta Halife'nin adının *Gülşen-i Şu'arâ*'da biyografisi dışında geçtiği Humârî¹³ maddesi içinde, Halife'nin aksine Humârî'nin memleket bilgisinin kesin ifadeyle “*Ķaraâmiddendir*” biçiminde belirtildiği görülmekteyken diğer taraftan Humârî'nin Halife'nin çıkarlarından olduğu bilgisi ise benzer üslupla ihtiyaten “Mevlânâ Halîfenün tilmîzlerinden ta' dâd olunur” şeklinde ifade edilmesi¹⁴ bu noktada son derece bariz bir örnektir.

Nitekim Halife'nin biyografisinin bu yönüne matuf olarak daha önce ortaya konulmamış yeni ve güvenilir malzeme sunan bilgilere şairin *Dîvân*'ı kaynaklık etmektedir. Halife, *Dîvân*'ında yer alan birkaç gazelinin mahlas beytinde, memleketi bağlamında Karaâmid'den, şehrin benzer şekilde anıldığı diğer adları Karakale, Karacakale, Karahamid de dâhil olmak üzere¹⁵ hiçbir beytinde en küçük ilgiyle bile olsa bahsetmez. Buna karşın Ahdî'nin tezkiresinde, nesebi ve babası hakkında kesin ifadeyle verdiği bilgiye mutabık olarak aslının Tebriz'e dayandığını bildirmesinin yanında; daha da önemlisi, bir beytinde Tebriz'i açıkça hasreti çekilen vatanı olarak belirttiği görülmektedir. Örneğin *Dîvân*'ının gazeller kısmında yer alan 7 beyitten müteşekkil 54. gazelinin son beytinde ‘Ey Halife! Cennet bile olsa sen, senin Tebriz şehrin gibi başka bir yerden vatan tadı bulmayacaksın’ ifadelerine yer verdiği,

ne-h'âh-î yâften lezzet Halîfe çún vaţen câyî
eger cennet şev-ed mesken be-câ-yı şehr-i Tebrîz-et'¹⁶

beytinde bu durum son derece bariz biçimde ortadadır. Dikkat edilirse beyitte yer alan *vaţan* ve *şehr-i Tebrîz-et* yani ‘senin Tebriz şehrin’ ifadelerinin yanında, Tebriz'den hasretle bahsedilmesi, başka yerlerin cennet bile olsa lezzet bulunamayacak biçiminde vasıflandırılması ve elbette bunların bizzat Halife'nin kendi dilinden ifade edilmiş olması¹⁷ son derece ilgi çekicidir.

- 12 Herhangi bir şüpheye mahal vermeksizin Halife'nin kesin ifadelerle Diyarbakır'da doğmuş veya doğrudan Diyarbakırlı olarak gösterildiği belli başlı çalışmalardan bazısına şu şekilde işaret edilebilir, bkz. Ahter Resûlî, “*xa-li-fe-ye.di.yâr-bak.ri*,” *An Anciclopedia of Persian Literature: Persian Literature in Anatolia and The Balkans*, vol.6 (Tehran: Sazman-e Chap va Entesharat, Vezarat-e Farhang va Ershad-e Eslami, 1375), 361-362; Ali Emîrî Efendi, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*, haz. İdris Kadioğlu (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018), 318; Güneş Ekmekçi, “XVI. Yüzyıl Diyarbakır Şairleri” (Yüksek Lisans tezi, Dicle Üniversitesi, 2008), 55; İpekten vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 175; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî, Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, haz. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı (Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001) 1:256; Şevket Beysanoğlu, “Halife,” *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, c.2 (Ankara: Diyarbakır Tanıtma, Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Yayını, 1996), 95; Veyis Değirmençay, *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013), 302; Yazı Kurulu, “Halife,” *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi* c.4 (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004), 363; *Cumhuriyetin 50. Yılında Diyarbakır 1973 İl Yıllığı* (Ankara: Diyarbakır Valiliği, 1973), 424.
- 13 Kaynaklar ışığında yazılmış bir biyografisi için bkz. Şevket Beysanoğlu, “Humârî,” *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, c.2 (Ankara: Diyarbakır Tanıtma, Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Yayını, 1996), 108-109.
- 14 Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, 153.
- 15 Dağtekin, “Coğrafi İşaret Olarak Diyarbakır Bazalt Taşı ve Tescili,” 855.
- 16 Halife, *Dîvân-ı Halife*, Ankara, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 4086, 16a.
- 17 Halife'nin *Dîvân*'ında yer alan bir kıtasında gurbet konusunu işleyerek dostlarından uzak kaldığını ifade etmesi dikkat çekicidir, bkz. Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 104a.

Yine *Dîvân*'ında yer alan 242. gazelin mahlas beytinde, fahiye ilgisiyle Hâfız-ı Şîrâzî ve Kemâl-i Hucendî'ye telmihte bulunarak kendisinin Tebriz asıllı olduğunu, 'Halîfe! Tebriz asıllı olduğumdan Şîraz ya da Hucend ülkesinden değilim' şeklinde ifade ettiği görülmektedir:

zî-Tebrîz-est aşl-em çün Halîfe
ne ez-Şîrâz yâ mülk-i Hücend-em¹⁸

Halîfe'nin biyografisinin memleket bilgisi noktasında *Gülşen-i Şu'arâ*'dan farklı olarak bizzat kendi eserinde yer bulan yukarıdaki ifadelerin yanında, bu noktadaki ihtilafların yalnızca bunlardan ibaret olmadığı da görülmektedir. Aşağıda başka ayrıntıları ifade edildiği üzere, XVII. yüzyılda Hisâlî tarafından derlenen *Metâli 'ü'n-Nezâ'ir*'de, Halîfe mahlası aitliğiyle kaydedilmiş 3 Türkçe beyit bulunmaktayken¹⁹ bu beyitlerde, mahlas kelimesine herhangi bir memleket künyesi eklenmemiş olduğu görülür. Buna karşın Kâbilî mahlaslı bir şair tarafından derlenen *Sultân-ı Hübâna Münâsib Mecmû'a-i Eş'âr* adlı şiir mecmuasında ise Halîfe'nin, tamamı bu çalışmada tanıtılan *Dîvân*'ında kayıtlı bulunan 11 şiirinin matla beytinin²⁰ alıntılı olduğu görülmektedir. Halîfe Çelebî, *Sultân-ı Hübâna Münâsib Mecmû'a-i Eş'âr*'da yer alan matlalarının başlığında genellikle yalnızca Halîfe biçiminde anılırken, adı geçen mecmuaya 68. sırada²¹ yansıyan *Dîvân*'ındaki 14. ferdin²² başlığında "Halîfe-i 'Acem", 97. sırada²³ yansıyan, *Dîvân*'ındaki 139. gazelin²⁴ matlamın başlığında ise "Halîfe-i Şîrâzî" şeklinde takdim edilir. Halîfe'nin mahlasına eklenen bu ifadelerden özellikle ikincisi yani tek başına bakıldığına şairin Şîrazlı olduğunu vehmettiren ifadenin, *Gülşen-i Şu'arâ*'da verilen bilgilerin yanında, yukarıda ayrıntıları aktarılmaya çalışılan şairin *Dîvân*'ındaki bizzat kendisine ait muteber bilgilerle çeliştiği açıktır. Hatta bu durumun, ifade edildiği gibi adı geçen eserin metninin tesis edildiği çalışmada yer alan Halîfe başlıklı bütün şiirlerin *Dîvân-ı Halîfe*'de bulunmasına rağmen, elbette şairin *Dîvân*'ı bilinmediği için, eserdeki Halîfe aidiyetindeki şiirlerin bu mahlası kullanan iki farklı isme ait sanılmasına da yol açtığı²⁵ anlaşılmaktadır.

Ali Emîrî Efendi ise *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid* adlı eserinde yer verdiği Halîfe biyografisi içerisinde kaynak adı olarak sadece Ahdî-i Bağdâdî'yi zikretmesine rağmen yoruma dayalı biçimde birtakım bilgiler aktardığı da görülmektedir. Bunlardan en dikkat çekenini ise şahsi kütüphanesinde bulunan bir mecmuada yer alan Halîfe mahlaslı şiirin başlığındaki "Halîfe-i Hasankeyfî" kaydından hareketle şairin babasının Hasankeyfli olabileceğine dair şu ifadeye yer verir:

18 Halîfe, *Dîvân-ı Halîfe*, 06 Mil Yz A 4086, 66a.

19 Bilge Kaya, "Hisâlî Hayatı-Eserleri ve Metâli 'ü'n-Nezâ'ir Adlı Eserinin Birinci Cildi (İnceleme-Metin)" (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 2003), 288, 599, 713. Buna karşılık Hisâlî'nin, Farsça matlaların derlemesinden müteşekkil *Letâ'ifü'l-Hayâl* adlı mecmuasında ise Halîfe aitliğiyle kaydedilmiş şiir göze çarpmamaktadır, bkz. Hisâlî, *Letâ'ifü'l-Hayâl*, İstanbul, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Lala İsmail 575, 1a-245b.

20 Gürbüz, "Kâbilî'nin Sultân-ı Hübâna Münâsib Eş'âr Adlı Şiir Mecmuası," 1446-1447.

21 Gürbüz, "Kâbilî'nin Sultân-ı Hübâna Münâsib Eş'âr Adlı Şiir Mecmuası," 245.

22 Halîfe, *Dîvân-ı Halîfe*, 06 Mil Yz A 4086, 101b.

23 Gürbüz, "Kâbilî'nin Sultân-ı Hübâna Münâsib Eş'âr Adlı Şiir Mecmuası," 252.

24 Halîfe, *Dîvân-ı Halîfe*, 06 Mil Yz A 4086, 38b.

25 Gürbüz, "Kâbilî'nin Sultân-ı Hübâna Münâsib Eş'âr Adlı Şiir Mecmuası," 1447.

Hâlbuki nezdimizde mevcûd bulunan gâyet nefîs bir mecmû'ada müşârun-ileyhin gazel ve ebyâtı bâlâsına Halife-i Hasankeyfî tahrîr olunmasına ve şu mecmû'a-i kıymetdâr ise cenâb-ı Halîfe'niñ zamân-ı hayâtında yazılmış bulunmasına nazaran pederiniñ Hasankeyf'den olması müreccahdır.²⁶

Bu ifadesi, öncelikle Halife'nin babası hakkında *Gülşen-i Şu'arâ*'da kesin ifadeyle verilen “vâlid-i ‘azîzleri Tebrîzendendür” cümlesiyle²⁷ çelişir. Diğer taraftan, Halife'nin *Divân*'ında Tebriz'i hem şehri hem vatanı hem de aslının dayandığı yer biçiminde belirtmiş olması göz önüne alındığında bu ifadelerin bir hayli şüpheli hâle geldiği ve hatta tercihe dayalı geçerliliğini de yitirdiği açıktır.²⁸

Halife hakkında *Dânişnâme*'nin Anadolu ve Balkan cildinde kaleme alınan biyografi maddesi içerisinde de birtakım tutarsızlıklar bulunduğu fark edilmektedir. Söz konusu yanlışlardan ilki Halife'nin doğum yerinin herhangi bir kuşkuyla yer verilmeksizin doğrudan Diyarbakır şeklinde belirtilmesidir. Buna ilaveten şairin eserleri hakkında bilgi verilirken Halife'nin *Yûsuf u Züleyhâ* ile *Husrev u Şîrîn* ve *Leyliyy u Mecnûn* yazarlarından olduğu bilgisinin Ahdî'ye dayandırılması da hatalıdır.²⁹ Çünkü Ahdî'nin tezkiresinde Halife'nin *Şehrengiz*'i dışındaki eserleri ismen belirtilmez, mesnevîleri hakkındaysa Nizâmî-yi Gencevî yolundan gittiği ve hamse sahibi olduğu “turuğ-ı meşnevîde tarîk-i Pîr-i Genceye sâlik geçinüb mişâl-i Hamse-i Penc-Gence mâlik olmış” cümlesiyle³⁰ verilir. Diğer taraftan aynı maddede Ahdî'nin bu eserlerin yazarını Halife-i Karaâmîdî olarak andığı şeklindeki ifade³¹ de aynı kişinin bir başka şahıs şeklinde yorumlanmasına sebebiyet verdiği için doğru değildir. Çünkü yukarıda ifade edilmeye çalışıldığı üzere Karaâmîdî, Diyarbakır'dan farklı bir yer adı değil, geçmişte şehre verilen isimlerden biridir.

Halife Çelebi'nin mahlası dolayısıyla, İran'da hüküm süren Türkmen hanedanlardan Kaçarlar muhitinde yaşamış, şiirlerindeki asıl mahlası Âciz olmakla birlikte³² yer yer Halife kelimesini de kullandığı tespit edilen³³ Halife Mehemmed-i Germerûdî ile karıştırıldığı görülmektedir. Bu karışıklığın vücut bulduğu söz konusu çalışmada, Âciz-i Serâbi ile aynı asırda ve muhitte yaşadığı

26 Ali Emîrî Efendi, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*, 318.

27 Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, 148.

28 Halife'nin bizzat kendi ifadeleri ışığında geçerliliğini yitiren bu bilgi çerçevesinde, Ali Emîrî Efendi'nin Halife'nin babasının Hasankeyfli olduğu şeklinde düzeltiltiği öne sürülen görüşlerin de yanlışlığı ortaya çıkmaktadır, bkz. Abdurrahman Adak, *Ali Emiri'nin Gözüyle Diyarbakırlı Şairler* (İstanbul: Kent Işıkları, 2012), 149.

29 Resûlî, “xa-li-fe-ye.di.yâr-bak.ri,” 361-362. Dehhodâ'nın *Lugatnâme*'sinde Halife'nin biyografisine yer verildiği görülmekte birlikte ayrıntılı olmayan bu madde içinde Halife, Türk şair olarak tanıtılmış ve Türk diliyle *Husrev u Şîrîn* mesnevîsi kaleme aldığı belirtilmiştir, bkz. Aliakbar Dehkodâ, *Loghatnâme (Encyclopedic Dictionary)*, Chief editors: Mohammad Mo'in & Ja'far Shahidi (Tehran: Tehran University Publications, 1998), 7:9940.

30 Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, 149.

31 Resûlî, “xa-li-fe-ye.di.yâr-bak.ri,” 362.

32 Muhammed-Alî Terbiyet, *Dânişmendân-ı Âzerbaycan*, be-kûşîş-i Gulâm-Rezâ Tabâtabâyî Mecid (Tehran: Sâzmân-ı Çâp u İntişârât-ı Vezâret-i Ferheng u İrşâd-i İslâmî, 1378), 224.

33 Âciz Garmêrûdî (Serâbi), *Divân-ı Əsar*, düzənləyən Hossein Mohammadzadeh Sadigh (Tahran: Təkderəxt Nəşriyyati, 2010), 20.

tespit edilen Abdu'l-Alî Halhâlî'nin kaleme aldığı *Kâ'ide-i Zebân-ı Türki* adlı eseri içerisinde³⁴ Âciz-i Serâbî yahut diğer nâmıyla Halîfe Mehmed-i Germerûdî'ye aitlik çerçevesinde tespit edilen beyitler, Halîfe Çelebî'ye ait sanılmış ve hatta onun bilinmeyen şiirleri şeklinde vasıflandırılmıştır.³⁵ Bu yanlışlığın nedenlerinin başındaysa *Kâ'ide-i Zebân-ı Türki*'nin 2009 tarihli neşrinden haberdar olunmayışının yanında, atıf kaynağı olarak verilen kaynakta da söz konusu neşrin dikkate alınmaması ve *Kâ'ide-i Zebân-ı Türki*'de Halîfe Mehmed'in adına eklenen memleket künyesi Germerûd'un, eserin yazmasında açıkça kayıtlı olmasına rağmen³⁶ aktarılmamış olduğu görülür.³⁷ Dolayısıyla Halîfe Çelebî ile Âciz-i Serâbî yani Halîfe Mehmed-i Germerûdî'nin birbiriyle ilgisi bulunmayan isimler olduğu açıktır.

Ahdî-i Bağdâdî, Halîfe'nin küçüklüğünde zamanın üstatları ve tatlı sözlü nükteşinaslarının hizmetinde bulunarak onların ders halkasında diz çöktüğü, kısa bir müddet sonra emsalleri arasında öne çıkarak hüner sahibi olduğu, bununla da yetinmeyip âlimlerin hizmetine talip olarak ilim yoluna girdiği bilgisini vermektedir. Bu süreçten sonra Halîfe'nin danışmentler arasında söz sahibi olduğunu bildiren Ahdî, meşayih zümresinin büyüklerine hizmet, itibarlı ilim adamlarıyla mülakat ve ululuk sahibi sultanlara mülazemet maksadıyla Halep ve Şam'a giderek kendisini olgunlaştırdığını belirtmektedir.³⁸ Bu noktada Halîfe'nin *Dîvân*'ında yer alan 56. gazelinin son beytinde, yukarıda değerlendirilen beyitleriyle benzer şekilde aslının Tebriz olduğunu belirttiği, 'Her ne kadar onun asıl yeri Tebriz şehri olsa da Halîfe'nin gönlü Mısır mülkünü vatan tutar' anlamıyla okunabilecek bir başka beytindeki ifadelerinden Mısır'a da gitmiş olduğu veya gitmek istediğini³⁹ belirttiği görülmektedir:

be-mûlk-i Mısır Halîfe-i dil vaţen dâr-ed
egerçi mesken-i aşî-ş şehri Tebrîz-est⁴⁰

Dolayısıyla biyografisinin yegâne kaynağı vasfındaki *Gülşen-i Şu'arâ*'da Karaâmid, Halep ve Şam, kendi ifadelerinde ise Tebriz ve Mısır ile bir biçimde adı geçen Halîfe'nin hâl tercümesinin bilinmezlik içinde kalan yönü ise vatani Tebriz'den hangi sebeple ayrıldığıdır. Ayrıca Acem muhitinden Osmanlı sahasına gelen şairlerin genellikle ülkenin başkenti İstanbul ve çevresiyle şehzade sancaklarını tercih etmesine rağmen kendisinin hangi sebeplerle Karaâmid'e geldiği. Osmanlı idaresine girişinin eşiğinde Dulkadiroğulları, Memlûklüler ve Safevîler'in

34 Ebdülâli Xəlxlî, *Qāide-yi Zebān-ı Türki*. Önsöz yazar ve hazırlayan Hossein Mohammadzadeh Sadigh (Tebriiz: Yaran Yayınevi, 2009), 11.

35 Saddam Çokur, "Azakî Mehmed Efendi'nin Derlediği Mecmuada Diyarbakırlı Şairlere Ait Yeni Şiirler," *Hikmet* 11 (2019), 258.

36 Abdu'l-Alî bin Mîrzâ Fazlî-yi Halhâlî, *Kavâ'id-i Zebân-ı Türki*, Tehran, Kitâbhâne-i Meclis-i Şûrâ-yı Millî, 5694, 64a.

37 Ahmet Tanyıldız, "Acem'e Türki Öğretmek: Farsça Yazılmış Bir Kava'id-i Türkiyye Kitabı Üzerine," *Uluslararası Yunus Emre ve Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Gelişimi Sempozyumu, 4-6 Ekim 2018, Kırşehir, Bildiriler Kitabı* içinde, editörler Nadir İlhan vd. (Kırşehir: Kırşehir Belediyesi, 2018), 54.

38 Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, 148-149.

39 *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*'de yine herhangi bir kaynağa dayalı olmaksızın Halîfe'nin İstanbul, Türkistan ve Horasan'a da gittiği belirtilir, bkz. Ali Emîrî Efendi, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*, 319.

40 Halîfe, *Dîvân-ı Halîfe*, 06 Mil Yz A 4086, 16b.

hâkimiyet mücadelesine sahne olan Karaâmid'in Osmanlı idaresine tam anlamıyla Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran zaferinin ardından 10 Eylül 1515'te⁴¹ girdiği bilinmektedir. Dolayısıyla Halife'nin *Dîvân*'ındaki bazı beyitlerinde vatanı şeklinde bahsettiği Tebriz'i hasretle anması ve kimi beyitlerinde gurbet temasını işlemesi, vatanını birtakım mecburiyetlerden dolayı terk etmiş olduğu izlenimi vermektedir. Aşağıda ayrıntılarına değinildiği üzere XVI. yüzyılın son çeyreği civarında vefat ettiği tahmin edilen Halife'nin bu bölgenin tam anlamıyla Osmanlı idaresine girmesinden sonra Karaâmid'e gelip gelmediği bilinmediği gibi, vatanından mezhebî karışıklıklar veya siyasi çekişmeler neticesinde ayrıldığına dair de herhangi bir ayrıntıya tesadüf edilmemektedir. Halife'nin *Dîvân*'ında yer alan 39. gazelinde mezhep kelimesi görülmekle birlikte⁴² ilgili beyitte, kelimenin gerçek anlam ilgisinden daha ziyade mecazî ilgiyle kullanıldığı ve tam anlamıyla biyografik malzeme sunmadığı son derece açıktır.

Halife'nin hayatındaki belirli birkaç tarihin öğrenilmesi noktasında da yine *Dîvân*'ı kaynaklık etmektedir. *Dîvân*'ında yer alan kıtalar arasında tarih manzumesi vasfı taşıyan iki şiirde de herhangi bir isim ayrıntısı belirtilmemiştir. Yazmada doğum için söylenen tarih kıtası 950/1543-1544, çok erken yaşta vefat ettiği bilgisine değinilen manzume ise 955/1548-1549 şeklinde hesaplanmıştır. Tarih manzumelerinin ilkinde, dünyaya gelen çocuğun 'gönül okşayan, gönülden sevilen evlat' anlamında *ferzend-i dil-nevâz* terkiibiyle anılması,⁴³ vefat tarihi olan ikinci kıtada ise vefat eden çocuğun ecel yeline uğrayıp meyve vermeyen fidana benzetilmesinden hareketle⁴⁴ doğumuna ve vefatına tarih düşülen çocuğun kendi evladı olması muhtemeldir.

Halife, *Leyliyy u Mecnûn* mesnevîsini, on dört yıl Diyarbakır beylerbeyliği yaparak şehirde inşâ ve imar ettirdiği birçok eserin yanında şairleri de himaye ettiği bilinen Gazi İskender Paşa⁴⁵ nâmına kaleme almıştır.⁴⁶ *Dîvân*'ını ise herhangi bir kişiye ithâf etmemiştir. Aşağıda ifade edildiği üzere *Dîvân*'ında methiye türünde herhangi bir manzume de yer almamaktadır. Bununla birlikte *Dîvân*'ında yer alan bazı gazellerinde yaşadığı asırda sözün alıcısının olmadığından yakınması ve kendi nitelendirmesine göre şiiri inci mesabesinde kıymetli iken padişahın kulağına gitmediği şeklindeki ifadelerinin, belki de sanatını himaye edecek bir hami bulamadığı ilgisizlikle söylemiş olabileceği sezilmektedir. Örneğin *Dîvân*'ında yer alan 85. gazelinin son beytinde 'Halife! Ömür sermayesini söz için tüketme ki bu asırda söze bir alıcı yoktur' anlamında,

mâye-i ' umr Halife be-sûhen şarf me-kón
kî sûhen-râ der-în aşr herîdârî nî-st⁴⁷

dile getirdiği beytinden ve benzer tarzda ifadelere yer verdiği 93. gazelinin makta beytinde 'Halife! Her ne kadar, inci gibi dizilmiş şiirine benzer inci yoksa da senin kıymetli şiirin sultanın kulağına gitmiyor' anlamındaki,

41 Nejat Göyünç, "Diyarbakır," *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.9 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994), 466.

42 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 12a.

43 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 103b.

44 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 104a.

45 Abdülkadir Özcan, "İskender Paşa," *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.22 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000), 566.

46 Ağâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnun Hikâyesi* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1959), 309.

47 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 24a.

Halîfe cevher-i şî' r-et be-güş-ı şeh ne-resîd
egerçi lû'lû'-i nazm-ı tû hiç gevher nî-st⁴⁸

beytindeki ifadeleri bu noktada bilgi sağlması açısından önemlidir.

Halîfe'nin biyografisinde birden fazla görüşün söz konusu olduğu konulardan bir diğeriye vefat yılı noktasında karşımıza çıkar. *Gülşen-i Şu'arâ* ve *Keşfü'z-Zünûn*'da vefatı hakkında herhangi bir bilgiye değinilmeyen Halîfe'nin ölüm yılı *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*'de 980/1573,⁴⁹ *Dânişnâme*'de 979/1572⁵⁰ şeklinde belirtilirken; Hasibe Mazıoğlu 986/1578,⁵¹ Şevket Beysanoğlu ise miladi ve hicri tarihin uyumsuzluğuyla 986/1572⁵² senesini vermektedir. Ancak anılan kaynakların bu yılları neye göre ifade ettikleri belli olmadığı gibi bugünden bakıldığında hangisinin doğru kabul edileceği noktasında da herhangi bir dayanak bulunmamaktadır. *Keşfü'z-Zünûn*'da şairin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevîsini 970/1562-1563 yılında tamamladığı bilgisinin verilmesi,⁵³ *Dîvân*'ının sonunda 975/1567-1568'de tamamlandığının belirtilmesi⁵⁴ ve benzer şekilde, Ali Emîrî Efendi'nin *Mir 'âtü'l-Fevâ'id*'inde aktardığı, Halîfe'nin Melek Ahmed Paşa Hamamı'nın yapımı⁵⁵ için söylediği 975/1567-1568 yılını veren beyti⁵⁶ şairin bu senelerde hayatta olduğunu göstermektedir. Bu yılların ise Halîfe'nin hayatının ihtiyarlık devresine karşılık geldiği, ele geçen eserlerine yansıyan bilgilerden anlaşılmaktadır. Ağâh Sırrı Levend şairin *Leyliyy u Mecnûn*'unun son kısmında ihtiyarlığı hakkında bilgi verdiğini tespit etmiştir:

Son manzumede şair "İy pîr" hitabıyla, sakalının agardığını, gençliğin gidip ihtiyarlığın geldiğini, bu kocalık haliyle gençlik satmanın ayıp olduğunu, ömrü güneşinin zevale erdiğini, boynunun keman gibi eğildiğini, boş yere yelip yüpürmeden vazgeçerek tövbe kapısına doğrulmak gerektiğini yazıyor ki, bundan Leylâ vü Mecnun mesnevisinin, şairin son eserlerinden biri olduğuna hükmedebiliriz.⁵⁷

Levend'in, Halîfe'nin *Leyliyy u Mecnûn*'unu ihtiyarlık devresinde kaleme aldığı tespitine benzer biçimde *Dîvân*'ında yer alan 51. gazelinin mahlas beytinde de, 'Halîfe'nin endamını kocamışlık illeti ikiye bükmedi, onun sırtı gençlikteki ayrılığın yükünden kamburdur' anlamındaki,

ḳadd-i Halîfe 'illet-i pîrî dō-teh ne-kerd
pōşt-eş zî-bâr-ı hecr-i cevânî hemîde-est⁵⁸

beytinde, dolaylı da olsa ihtiyarlığına değindiği görülmektedir.

48 Halîfe, *Dîvân-ı Halîfe*, 06 Mil Yz A 4086, 26b.

49 Ali Emîrî Efendi, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*, 325.

50 Resûlî, "xa-li-fe-ye-di.yâr-bak.ri," 361.

51 Hasibe Mazıoğlu, "Türk Edebiyatı-Eski," *Türk Ansiklopedisi*, c.32 (Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1983), 118.

52 Beysanoğlu, "Halîfe," 95.

53 Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn an-Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, 4:1649.

54 Halîfe, *Dîvân-ı Halîfe*, 06 Mil Yz A 4086, 113a.

55 Söz konusu hamam, Diyarbakır valilerinden Melek Ahmed Paşa tarafından 972/1564-975/1567 yılları arasında inşa ettirilmiştir, bkz. Şevket Beysanoğlu, *Kısaltılmış Diyarbakır Tarihi ve Âbideleri* (Diyarbakır: Diyarbakır Tanıtma Derneği Neşriyatı, 1963), 146.

56 Ali Emîrî. *Mir 'âtü'l-Fevâ'id Fi Terâcimi Meşâhiri Âmid Diyarbakır Ulemâ ve Eşrâfi*, yay. haz. Günay Kut vd. (İstanbul: T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014), 2:153.

57 Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnun Hikâyesi*, 309.

58 Halîfe, *Dîvân-ı Halîfe*, 06 Mil Yz A 4086, 15a.

İnehan-zâde Mehmet Nâil Tuman'ın *Tuhfe-i Nâilî*'sinde verilen bilgilerse esas mihverde Ahdî ve Ali Emîrî Efendi'nin eserleri kaynaklığında özetlenmiştir. Adı geçen eserlerde yer etmeyen Halife'nin mezarının Diyarbakır'da bulunduğu ifade edildiği "*Diyârbekirde medfûndur*" cümlesinin⁵⁹ neye matuf olarak ifade edildiğiye belli değildir.

Tüm bu değerlendirmeler neticesinde Halife'nin bilinmeyen *Dîvân*'ı ışığında hâl tercümesinin birtakım problemlerle yanlarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan en dikkat çekeniyse hiç şüphesiz nereli olduğudur. Çünkü bu bağlamda Ahdî'nin eserinde kesin ifade çerçevesinde herhangi bir hüküm cümlesi ifade edilmemiştir ki şairin *Dîvân*'ında Tebriz'den vatani ve şehri olarak bizzat bahsedilmesi, *Gülşen-i Şu 'arâ*'daki ihtiyat payı bırakılan ifadenin değerlendirilmesi noktasında son derece önem arz etmektedir.

2. Eserleri Hakkında Bilgiler

2.1. Kayıp Halkalarıyla *Penc-Genc-i Halife*

Ahdî-i Bağdâdî "*tıruk-ı meşnevîde tarîk-i Pîr-i Genceye sâlik geçinüb mişâl-i Hamse-i Penc-Gence mâlik olmuş*" cümlesiyle Halife'nin hamse sahibi olduğunu bildirmektedir. Ancak hamsesinin tam olarak hangi eserlerden müteşekkil olduğu hakkındaysa herhangi bir ayrıntı vermez.⁶⁰ Kâtip Çelebi ise *Keşfü 'z-Zünûn*'unda Halife'nin adını hamse sahibi yazarlar arasında zikretmezken,⁶¹ *Husrev ü Şîrîn*,⁶² *Leyliyy u Mecnûn*⁶³ ve *Yûsuf u Züleyhâ* yazarlar arasında anar. *Yûsuf u Züleyhâ*'sının 7000 beyit olduğu bilgisini vererek 970 yılında tamamladığını⁶⁴ bildirir. Halife'nin hamsesinin yalnızca bu eserlerden meydana gelip gelmediği belli olmadığı gibi bazı halkaları hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Dikkat çeken bir başka husus, *Gülşen-i Şu 'arâ*'da Halife'nin Nizâmî-yi Gencevî'nin yolundan giderek onun *Penc-Genc-i* gibi hamse sahibi olduğunun belirtilmesidir. Bir diğeri ise *Keşfü 'z-Zünûn*'da *Penc-Genc-i Nizâmî*'de yer almayan *Yûsuf u Züleyhâ*⁶⁵ mesnevisi yazdığının kaydedilmesidir. Dolayısıyla bu bilgi Ahdî'nin Halife'yi Nizâmî-yi Gencevî'ye benzetmek suretiyle hamse sahibi olduğunu dolaylı şekilde ifade ettiği ihtimalini akla getirmekle birlikte bu da tahminden öteye gitmez.

Halife'nin hamsesinin halkalarından günümüze ulaşan tek eser ise *Leyliyy u Mecnûn*'u olup Ağâh Sırrı Levend tarafından tanıtılarak incelenmiştir. Levend, eserin metninin genel kitaplıklarda yazmasının bulunmadığı bilgisini vererek tek yazmasının şahsî kitaplığında olduğunu bildirmektedir. Levend'in tespitine göre Halife, kendinden önce *Leyliyy u Mecnûn* yazarlar arasında esas olarak Hâtîf'i takip etmekle birlikte onun eserinde olmayan bütününüyle

59 Tuman, *Tuhfe-i Nâilî, Dîvân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, 1:256.

60 Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu 'arâ*, 149.

61 Kâtip Çelebi'nin doğrudan hamse sahibi olarak andığı 11 isim arasında Halife'nin adı yer almaz, bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü 'z-Zunûn an-Esâmi 'l-Kütübi ve 'l-Fünûn*, Arapçadan tercüme eden Rüştü Balcı (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2017), 1:600.

62 Kâtip Çelebi, *Keşfü 'z-Zunûn an-Esâmi 'l-Kütübi ve 'l-Fünûn*, 2:586.

63 Kâtip Çelebi, *Keşfü 'z-Zunûn an-Esâmi 'l-Kütübi ve 'l-Fünûn*, 4:1254.

64 Kâtip Çelebi, *Keşfü 'z-Zunûn an-Esâmi 'l-Kütübi ve 'l-Fünûn*, 4:1649.

65 Ahmed Ateş, "Nizami," *İslam Ansiklopedisi*, c.9 (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1964), 322-324.

kendisine ait parçalar da eklemiştir. Bunun beraberinde Fuzûlî'yi de göz ardı etmemiş ve onun *Leyliyy u Mecnûn*'unda yer alan gazellerinden bazısına nazireler söylemiştir⁶⁶ ki örneğin Fuzûlî'nin eserinde yer alan *-ürem ve -â meni* kafiye-redifli gazellerine⁶⁷ nazire söylemiş olduğu Levend tarafından tespit edilmiş ve bu gazeller eserin tetkik edildiği çalışma içerisinde neşredilmiştir.⁶⁸

2.2. Kayıp Şehrengiz'i

Halife'nin *Gülşen-i Şu'arâ*'da yer alan biyografisinde varlığı bildirilen eserlerinden biri de Diyarbakır hakkında Türkçe kaleme aldığı şehrengizidir. Türkçe şehrengizler üzerinde hazırlanan Levend'in çalışmasında da kayıp olduğu belirtilen⁶⁹ bu eserden örnek 3 beyit ise yine Ahdî'nin tezkiresinde yer almaktadır.⁷⁰

3. Bilinmeyen *Dîvân*'ı

Ahdî-i Bağdâdî'nin *Gülşen-i Şu'arâ*'sında⁷¹ Halife'nin *Dîvân*'ının varlığına dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Yukarıda ifade edildiği gibi *Keşfü'z-Zünûn*'unda *Husrev ü Şîrîn*, *Leyliyy u Mecnûn* ve *Yûsuf u Züleyhâ* adlı eserlerini bildiren Kâtip Çelebi de Halife'ye ait Türkçe veya Farsça şiirleri barındıran bir *Dîvân*'dan bahsetmemektedir. Ali Emîrî Efendi de *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*'de kaleme aldığı Halife biyografisinde ona ait bir *Dîvân*'dan söz etmediği görülür.⁷² Şairin *Leyliyy u Mecnûn* mesnevîsini şahsî kitaplığına bulunan yazmasından hareketle tanıtan ve konu üzerindeki diğer eserinde ayrıntılı biçimde inceleyen Ağâh Sırrı Levend de Halife aidiyetinde bir *Dîvân*'a değinmemiştir.⁷³

Halife'nin bilinmeyen *Dîvân*'ının tespit edilen tek yazması 06 Mil Yz A 4086 katalog numarasıyla Millî Kütüphane'de kayıtlıdır. 1a sayfasına düşülmüş nottan anlaşıldığına göre 9.7.1962 tarihinde Ali Koçak Esen'den satın alınmıştır. Yazma her ne kadar kütüphane sayfasında *Mecmû'a-i Eş'âr* biçiminde adlandırılrsa da esas yapısıyla baştan sona Halife'nin şiirlerini barındıran bir *Dîvân* yazması niteliğinde olup müstakil bir eserdir. *Dîvân*'ın gerek şahsî kitaplık yazması olması gerekse Millî Kütüphane'ye intikal ettikten sonra Farsça şiir mecmuası sanılarak *Mecmû'a-i Eş'âr* adıyla kaydedilmesi, eserin muhtemelen uzun süre bilinmezlik içinde kalmasına sebep olmuştur.

66 Ağâh Sırrı Levend, "Bilinmeyen Eski Eserlerimizden: Halife'nin Leylâ ve Mecnûn'u," *Türk Dili: Aylık Fikir ve Edebiyat Dergisi* 8 (1952), 449-451.

67 Fuzulî, *Leylâ ile Mecnun*, haz. Necmettin Halil Onan (İstanbul: Maarif Basımevi, 1955), 90-91, 113-114.

68 Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnun Hikâyesi*, 309.

69 Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul* (İstanbul: İstanbul Fethi Derneği İstanbul Enstitüsü Yayınları, 1957), 37.

70 Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, 149.

71 Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, 148-149.

72 Ali Emîrî Efendi, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*, 318-327.

73 Levend, "Bilinmeyen Eski Eserlerimizden: Halife'nin Leylâ ve Mecnûn'u," 447-451; Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnun Hikâyesi*, 299-313.

3.1. *Dîvân*'ın Yazmasına Dair Bilgiler

Uğradığı hasardan dolayı yazmanın cildi düşmüştür. Şirazesinin bozulmasından dolayı da 9b-10a, 20b-21a, 28b-29a, 29b-30a, 39b-40a, 49b-50a, 60b-61a, 109b-110a, 111b-112a sayfalarının bağı bütünüyle birbirinden ayrılmış hâldedir. Farklı kalemlerle iki kez numaralandırıldığı görülen 116 varak tutarındaki yazmada *Dîvân-ı Halife* 1b-113a yaprakları arasında kayıtlıdır. Yazma reddadeli olup cilt ve şirazesindeki hasarına rağmen Halife'nin şiirlerinin kayıtlı olduğu kısmın sayfalarında takibi engelleyen ve şiirlerin yarım kaldığı bir istisna dışında eksiklik söz konusu değildir. Yâ kafiyesinde gazeller kısmında en az bir varığın kopuk olduğu 99a ve 99b sayfasındaki şiirlerin kafiye ve redifinin birbirinden farklı olmasından anlaşılmaktadır. Kenarlardan itibaren yazıları bozmayacak biçimde kısmen rutubet lekeleri olduğu görülen krem rengi kâğıda 13 satır esasında talik hatla yazılmıştır.

Halife'nin şiirleri 113a sayfasında son bulur. Burada aynı hatla yalnızca yıl bilgisine işaret eden “fî-sene^[u] 975” şeklinde 1567 veya 1568'e karşılık gelen itmam kaydı yer almaktadır. 2a'da Maḥmūd bin İbrāhīm'e ait bir mühür, 116a sayfasında da “ketebe-hū Maḥmūd bin Ebū-Bekr Ḥīzānī” kaydı bulunan yazmanın 1b ve 114b sayfalarında “Ahmet Şükrü, Ali Koçak Esen Kütüphanesi” şeklinde iki adet; 1a, 11a ve 114b sayfalarında ise üç adet Millî Kütüphane mührü basılıdır.

113b sayfasında *Dîvân-ı Halife* metniyle aynı hatla yazılmış, Ehlî-yi Horasanî'ye ait biri eksik iki adet musammat kayıtlıdır. Ayrıca yazmanın 1a sayfasında Sa'dî, Hâfiz, Kemâlpaşa-zâde ve Sâ'ib'ten birkaç beyit, 114b'de ise Necâtî Bey'e ait eksik bir gazel parçası ve İshâk Çelebi'nin gazeli bulunmaktadır.

Metnin kenarlarında farklı bir kalemle yer yer şiirlerdeki bazı kelimelerin açıklamalarına yer verildiği görülmektedir. Örneğin 'ür 2a, taylesân 2a, 69a, ḥâver 4a, pergâle 5a, jülîde 5b, raḥş 7a, bî-sutûn 7a, mînâ 9a, kulâle 11a, ehremen 16b, mezûh 17b, be-sân 20b, 52a, bî-ser-u-sâmân 35a, *remed* 35b, sâñ 39a, çekâçek 39b, ḡunūd 48a, ribât 56a, nevîd 57a, şekîbâ 72a, debîr 97b, sepîde-dem 108a kelimelerinin anlamlarına kısa tanımlarla işaret edilmiştir.

3.2. *Dîvân*'ın Halife'ye Aidiyeti

Dîvân'ın Halife'ye aitliğini doğrulayan dayanakların başında şiirlerine yansıyan bazı biyografik ayrıntılar gelmektedir ki bunlar arasında özellikle şairin Tebriz asıllı olduğunu bizzat ifade etmiş olması, hâl tercümesinin yaşadığı yüzyılda yegâne kaynağı olan *Gülşen-i Şu'arâ*'daki ifadelerle uygunluk göstermektedir. Buna ilaveten *Dîvân*'ın Halife'ye aitliğini doğrulayan başka bir delilse yine *Gülşen-i Şu'arâ*'da şairin şiirlerine örnek olarak verilen bir beytin *Dîvân* içerisinde kayıtlı olmasıdır. Ahdî'nin tezkiresinde örnek olarak tek beyit şeklinde geçen şiir, *Dîvân*'daki 216. gazelin matlai olup şu şekilde kayıtlıdır:

serv ḥ'âh-ed kî çû ḡadd-i tú búved ḥ'ôş revnaḡ
râst şöd der-ḡaḡ-ı ú kullu tavîlin aḡmak⁷⁴

74 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 59a. Ahdî'nin tezkiresinde beytin ilk mısraı küçük bir farkla şu şekilde kayıtlıdır: serv ḥ'âh-ed kî şev-ed çûñ ḡad-i tú ḥ'ôş revnaḡ, bkz. Ahdî-i Bağdâdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, Haracci 1096, 53a.

Dolayısıyla *Dîvân*'a yansıyan küçük biyografik ayrıntıların şairin *Gülşen-i Şu'arâ*'daki biyografisi içinde verilen bilgilerle örtüşmesinin yanında yukarıdaki beytin *Dîvân*'da kayıtlı bulunması eserin Halife'ye aitliğinin doğrulanması noktasında herhangi bir şüpheye mahal bırakmamaktadır.

Dîvân'ın Halife'ye aidiyeti bağlamında doğrudan olmamakla birlikte ve onun eserinin klasik Türk edebiyatı muhitinde görünürlüğünü ortaya koyan dolaylı bir diğer ayrıntıysa, *Dîvân*'ında yer alan bazı beyitlerin *Sultân-ı Hübâna Münâsib Mecmû'a-i Eş'âr* adlı şiir mecmuasındaki takibidir. Halife'nin *Dîvân*'ında kayıtlı bulunan 11 şiirin⁷⁵ derleyici tarafından mecmuaya alıntılandığı görülmektedir. Bu şiirlerden 9'u *Dîvân*'da gazel matlaı iken⁷⁶ 1'i kıta⁷⁷, 1'i ise ferd⁷⁸ nazım şekliyle kayıtlıdır. *Sultân-ı Hübâna Münâsib Mecmû'a-i Eş'âr*'a Halife'nin *Dîvân*'ında bulunan farklı nazım şekillerinde yazılmış şiirlerin yansıması, mecmua derleyicisi Kâbilî'nin muhtemelen *Dîvân*'ı görmüş olabileceğini düşündürür.

3.3. *Dîvân*'ın Tertip Şekli ve Nazım Biçimleri

Dîvân'ın tertibinde dibaceye yer verilmemiştir. Diğer nazım şekillerinin başlangıç noktasında başlık bulunmaktayken gazeller kısmında bu tarz bir ifade yoktur. Doğrudan gazel nazım şekliyle başlayan eserin 1b-100b arasında harf esasında tertip edilmiş Gazeller, 100b-103a arasında Müfredât, 103a-104a aralığında Mukatta'ât, 104a-107a arasında Rubâ'ıyyât, 107a-113a aralığında ise Muhammesât bölümü yer alır. Halife'nin *Dîvân*'ının nazım şekillerinin kategorilendiriliş ve sıralanış yönüyle gelenek içerisinde belli oranda şekillenen divan tertibinin özelliklerini⁷⁹ birçok yönden yansıtmadığı açıktır.

3.3.1. Gazeller

Dîvân'ın şiir sayısı bakımından esas bölümünü gazeller oluşturmaktadır ki eserde 368 adet gazel nazım şekliyle kaleme alınmış şiir bulunmaktadır. Varak kopukluğundan dolayı yalnızca 2 beyit kalmış bir şiir bu sayıya dâhil değildir. Halife'nin gazellerinde yer verdiği konulara bakıldığında çoğunlukla bu nazım şeklinin standart tanımının temel çerçevesinde öne çıkan yani aşk, sevgili ve işret konusunu⁸⁰ işlediği fark edilmektedir.

29 harf esasında tertip edilen gazellerin kafiye harflerine göre dağılımı şu şekildedir:

Tablo 1. Gazellerin Kafiye Harflerine Göre Dağılımı				
Elif [1b-11a]: 36	Hâ [30a-30b]: 3	Şîn [50b-54b]: 15	Ğayn [57a-57b]: 2	Nün [77a-86b]: 36
Bâ [11a-13b]: 9	Dâl [30b-43b]: 49	Şād [54b-55a]: 2	Fâ [57b-58b]: 3	Vāv [86b-91a]: 17

75 Gürbüz, "Kâbilî'nin Sultân-ı Hübâna Münâsib Eş'âr Adlı Şiir Mecmuası," 1446-1447.

76 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 11b, 14a, 34a, 35a, 38b, 58a, 59a, 74b, 81a.

77 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 103a.

78 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 101b.

79 Ömer Faruk Akün, *Divan Edebiyatı* (İstanbul: İsam Yayınları, 2014), 54-62.

80 Halûk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1997), 18.

Tā [13b-27a]: 51	Zāl [43b-44a]: 1	Dād [55a]: 2	Ḳāf [58b-59b]: 5	Hā [91b-95b]: 17
Şā [27a-28a]: 3	Rā [44a-47a]: 12	Ṭā [56a]: 2	Kāf [59b-61b]: 6	Lāmelif [95b-96a]: 2
Cīm [28a-28b]: 3	Zā [47a-49a]: 6	Zā [56b]: 1	Lām [61b-63b]: 9	Yā [96a-100b]: 13
Hā [28b-29b]: 4	Sīn [49a-50b]: 7	‘Ayn [56b-57a]: 2	Mīm [63b-77a]: 50	

Halife'nin *Divân*'ında yer alan gazellerin beyit sayısına bakıldığında en çok 7 beyitli gazellere yer verildiği görülmektedir ki 368 gazelin 343'ü 7 beyitlidir. Bu sayısı 6 beyitli 12, 9 beyitli 11 ile 8 ve 5 beyitli 1'er gazel takip eder.

3.3.2. Müfretler

Müfretler bölümünde 37 adet ferd nazım şekliyle kaleme alınmış şiir kayıtlıdır. Bu kısımdaki beyitlerin bütünü mısraları da murassa olup kendi içinde kafiyelidir. Halife'nin müfretlerinin çoğunun aşk ve sevgili konusunda kaleme alındığı görülmektedir. Nitekim fahriyâne bir üslup çerçevesinde söylediği anlaşılan 37. müfredinde 'Sevgilinin dudağı/vuslatı vafındaki sözüm son buldu, bana şairlerin mührü/sonuncusu derlerse lâyıktır' anlamındaki,

sūhen be-vaşf-ı leb-i yār hātım geşt me-rā
me-rā sez-ed kī bé-ḥ'ān-end ḥātemü'ş-şu' arā⁸¹

son müfredi, bir anlamıyla da bu bölümdeki şiirlerinin muhtevasına işaret etmektedir.

3.3.3. Kıtalar

Divân'da 9 adet kıta nazım şekliyle yazılmış manzume yer almaktadır. Kıtaların tamamının ilk beyitleri birbirinden bağımsız biçimde kafiyeli olup nazım şeklinin tanım çerçevesine⁸² uygunluk göstermektedir. Beyit sayısı bakımından uzun olmayan kıtalar 2-4 beyit aralığındadır. *Divân*'daki 2. ve 8. manzume tarih kıtası özelliğinde olup bunlardan ilki⁸³ doğum, ikincisi⁸⁴ vefat konusunda söylenilmiştir. Yazmada doğum için söylenen tarih kıtası 950/1543-1544, çok erken yaşta hayatını kaybettiği bilgisine değinilen vefat tarihi ise 955/1548-1549 şeklinde hesaplanmıştır.

Halife'nin diğer kıtalarında ise hikmet, nasihat, ilim ve hilim, cimriliğin kötülüğü, tövbe, mal biriktirmenin yanlışlığı ve gurbetin olumsuzluğu gibi konulara yer verdiği görülmektedir.

3.3.4. Rubailer

Divân'ın Rubâ'ıyyât kısmında 31 adet şiir bulunmaktadır. Halife'nin rubailerinde daha çok irfânî ve âşkâne konular işlediği görülür.

81 Halife, *Divân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 102b.

82 İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, 52.

83 Halife, *Divân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 103b.

84 Halife, *Divân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 104a.

3.3.5. Tahmisler

Dîvân'da tahmis nazım şekliyle yazılmış 8 adet şiir bulunmaktadır. Tahmis nazım şeklinin tanımını çerçevesinde oldukları noktasında herhangi bir şüphe bulunmayan bu musammatların başlıklarında tahmis yerine muhannes kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.⁸⁵ Ancak bu şiirlerin tamamı başka şairlerin gazelleri esasında kaleme alındığı için muhannes olmadıkları açıktır. Tahmis metinlerinin 3'ü Hâfız-ı Şîrâzî'nin⁸⁶ gazellerine, 3'ü Abdurrahmân-ı Câmî'nin⁸⁷ gençlik yıllarına ait şiirlerine yer verdiği *Dîvân-ı Fâtihatü's-Şebâb*'ında⁸⁸ kayıtlı bulunan gazellerine, 1'i Selmân-ı Sâvecî'nin⁸⁹ ve diğeri ise Kemâl-i Hucendî'nin⁹⁰ gazeli esasında kaleme alınmıştır.

2.3.2. *Dîvân*'ı Işığında Halife'nin Edebî Kişiliğinin Bazı Ayrıntıları

Halife'nin nicelik bakımından en çok rağbet ettiği nazım biçimi gazel olup kaside nazım şekliyle yazılmış şiir bulunmayan *Dîvân*'ı doğrudan gazellerle başlar. Ahd-i Bağdâdî de Halife'nin gazellerinin beğenildiğini bildirmektedir.⁹¹ Şair *Leyliyy u Mecnûn* mesnevîsinde Nizâmî, Emîr Husrev, Câmî, Hâtîfî, Nevâyî ve Fuzûlî'yi andığı gibi *Dîvân*'ında da Farsça şiirin Türk edebiyatının değişik muhit ve coğrafyalarında yakından takip edilen ve bir kısmı Türk asıllı olan şairlerden Kemâl-i Hucendî, Hâfız-ı Şîrâzî, Hasen-i Seczî, Emîr Husrev-i Dihlevî ve Enverî-yi Ebîverdî'nin adlarını anar ve bu isimlerden bazısının şiirlerine nazireler söyler.

Halife'nin şiirlerinde adına en çok yer verdiği şair ise Sa'dî-yi Hindûstân nâmıyla tanınan Hasen-i Seczî'dir. Delhi Türk Sultanlığı hükümdarı Gıyâsüddîn Balaban ve oğlu Muhammed Kaan'ın saray şairi olan Hasen-i Seczî'nin hayatında, ünlü Türk şair Emîr Husrev-i Dihlevî'nin de önemli bir yeri olduğu bilinmektedir ki Emîr Husrev, Şahzade Muhammed'in mushafdârlık, Hasen ise devâtdârlığı vazifesinde bulunmuştur. Moğolların Hindistan'ı istilası sırasında Şahzade Muhammed'in öldürülmesiyle her iki şair de Moğollara esir düşer.⁹² Fahriye konulu

85 Başka *Dîvân* istinsahlarında da karşılaşılan bu durum hakkında ifade edilen şu tespitler son derece aydınlatıcıdır: “Muhammesle tahmis arasında ne kaifiyeleniş ne de konu yönüyle hiçbir fark yoktur. Bu bakımdan bu iki nazım şeklinin birbiriyle karıştırılması çok kolaydır. Nitekim divan ve mecmualarda bu karıştırma ve yanlış isimlendirmeye sıklıkla şahit olabiliriz.” bkz. Mustafa Erdoğan, *Türk Edebiyatında Muhammes* (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), 18.

86 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 107a-108a, 108b-109b, 109b-110b.

87 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 108a-108b, 112a-112b, 112b-113a.

88 Ömer Okumuş, “Câmî, Abdurrahman,” *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.7 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993), 97.

89 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 111a-112a.

90 Ancak Halife, Fânî mahlasıyla tertip ettiği *Dîvân*'ında birçok nazire kaleme alan ve gazellerinin başlığında tettebbu', ihtirâ' benzeri kelimelerle nazire yazılan şiirin aidiyetlerine işaret eden Nevâyî gibi bir yol izlemez. Ali-Şîr-i Nevâyî'nin söz konusu şiirleri için bkz. Emîr Ali-Şîr-i Nevâyî, *Dîvân-ı Emîr Nizâmü'd-din Ali-Şîr-i Nevâyî Fânî Şâ'ir ve Ârif (844-906 h.k)*, be-küşş-i Seyyid-Abbâs-ı Restâhîz vd. (Tehran: İntişârât-ı Şefî'î, 1400).

91 Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, 149.

92 Masoud Faryamanesh, “Hasan-e Sajzî-ye Dehlavî,” *Encyclopaedia of Persian Language and Literatur in the Subcontinent*, vol.III (Tehran: The Academy of Persian language and Literature, 2013), 72; Rıza Kurtuluş, “Hasan Dihlevî,” *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.16 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997), 316.

beyitlerinde Halife, Hasen-i Seczî'nin adını⁹³ tek başına andığı gibi kimi beyitlerinde doğrudan kimisindeyse mahlas kelimelerinin çağrışımı ilgisiyle Emîr Husrev ile birlikte zikrettiği de görülmektedir. Bu şiirlerden birkaçına örnek vermek gerekirse 'Halife gibi söz ülkesinin sultanı olsam yaraşır [çünkü] o tatlı dudağın vasfında güzel şiirlerim var' şeklinde ifade ettiği beytinde 263. gazelinin mahlas beytinde,

sez-ed ger çün Halîfe hûsrev-i mûlk-i sùhen bâş-em
be-vaşf-ı ân leb-i şîrîn çónın nazm-ı hasen dâr-em⁹⁴

her iki şairin adını, mahlas kelimelerinin temel anlamları ilgisiyle tevriyeli kullanır. Benzer şekilde 'Ey Halife! Dihlev ülkesinin Husrev'i/sultanı, senin Hasan gibi/güzel şiirini duyarsa sana aferin der' anlamındaki 332. gazelinin makta beytinde,

iy Halîfe çú Hasen nazm-ı tú-râ eger şinev-ed
behr-et ahsent kón-ed Hûsrev-i mûlk-i Dihlev⁹⁵

iki şairin adını birlikte anar.

Halife bazı beyitlerinde ise Hasen ve Husrev'in beraberinde başka bazı şairlerin de adlarına yer vermektedir. Örneğin 364. gazelinde 'Halife'nin sözü, şiir ülkesinin Husrev'i/sultanıdır, böyle güzel/Hasen nazım, Enverî'nin söyledikleri içinde bile yoktur' anlamındaki beytinde söz konusu isimlerin yanında Enverî'nin de adını andığı görülmektedir:

hest góftâr-ı Halîfe Hûsrev-i mûlk-i sùhen
nî-st ín nazm-ı Hasen der-góftehâ-yı Enverî⁹⁶

Yine söz konusu türden bazı beyitlerinde ise aynı çağrışım ilgisiyle Hasen ve Emîr Husrev'in yanında Kemâl, yani Kemâl-i Hucendî'nin mahlas kelimelerine değindiği dikkat çeker. Örneğin 251. gazelinde 'Halife'nin şiirini nasıl öveyim ki, onun sözlerinin kemalinden padişah onu dinledi ve tatlı dilliler güzel nazmını kabul etti/Hasen'in şiiri sandı' anlamındaki beytinde adı geçen isimlere ve özellikle de Hasen-i Seczî'ye,

çi-sân tahsîn kón-em şî' r-i Halîfe kî ez-kemâl-i ú
şenîd ân hûsrev ú şîrîn-lebân nazm-ı Hasen dânist⁹⁷

şeklinde değinir.

Halife nezdinde adı geçen şairlerin yanında özellikle Hâfız-ı Şîrâzî'nin ayrı bir yeri olduğu anlaşılmaktadır ki *Divân*'ındaki 10. gazelin mahlas beytinde fahriyâne üslupla, 'Halife! Sözlerimin olgunluğundan dolayı devran bana Şîrâz'ın Hâfız'ı lakabını vurursa bunda şaşırarak

93 Özellikle belirtmek yerinde olur ki Halife'nin, çalışmanın EK'ler bölümünde Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi'nde 3680 numaraya kayıtlı yazmanın *Mecmû'a-i Eş'âr* bölümünden hareketle aktarılan 3 Türkçe şiirinin ikisinde de Hasen-i Seczî'nin adına yer vermiş olduğu dikkat çekmektedir, bkz. EK: Halife'nin Türkçe Şiirlerinden Örnekler.

94 Halife, *Divân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 71b.

95 Halife, *Divân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 90a.

96 Halife, *Divân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 99b.

97 Halife, *Divân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 25a.

ne var?’ şeklindeki ifadeleriyle kendini Şîrâz’ın Hâfız’ı biçiminde değerlendirmiş olması dikkat çeker:

cûn Hâlîfe zî-kemâl-i sùhenân-em çi ‘ aceb
ger kón-ed çerh laķeb Hâfız-ı Şîrâz me-râ⁹⁸

Hâlîfe’nin *Dîvân*’ında yer eden şiirleri arasında da özellikle Hâfız-ı Şîrâzî’nin gazelleri temelinde kaleme aldığı nazireleri dikkat çekmektedir. Örnek teşkil etmesi bakımından birkaçına işaret etmek gerekirse⁹⁹ göze gelen ilk şiir, Hâfız’ın *Dîvân*’ındaki birinci gazele söylediği naziredir. Halife bu gazel esasında kaleme aldığı bariz olan şiirine *Dîvân*’ındaki gazellerin birinci sırasında yer vermez. Bununla birlikte, nazirenin temel kıstaslarına riayet, beyit sayısı ve Hâfız’ın müemmma gazelinin ilk ve son beytinin birer mısraının Arapça olması ilgisiyle, kendisinin de şiirinin birinci ve son beytinde Arapça mısralara yer verdiği görülmektedir. Hâfız’ın gazelinin birinci beyti,

elā yā eyyuhe’s-sâķiyy edir ke’sen ve nâvilhā
kî ‘ ışķ âsân nemüd evvel velī ôftād mōşkilhā¹⁰⁰

biçimindeyken; Halife’nin *Dîvân*’ında 3. sırada yer alan nazire gazelinin ilk beytiyse

şifā’e’l-ķalbi yā sâķiyy bi-ke’si’l-ķamri ‘ accilhā
kî ez-cām-ı mey-i la’l-i tú mī-yāb-ed şifā dilhā¹⁰¹

şeklindedir.

Yine ayrıntıları Latîfî’nin tezkiresinde aktarılan, Fatih Sultan Mehmed Han’ın meclisinde *Dîvân-ı Hâfız*’dan bahsedildiği esnada istihare edildiği ve sultanın çok beğenmesiyle Ahmed Paşa’nın o esnada tazmin yoluyla nazire söylediği¹⁰² bilinen Hâfız’ın,

ânân kî hāk-rā be-nazer ķīmā kón-end
âyā búved kî gūşe-i çeşmī be-mā kón-end¹⁰³

matlalı gazeli esasında, *Dîvân*’ındaki 133. sıradaki nazire gazelinin birinci beyti şu şekildedir:

ânân kî súrme-i melek ez-hāk-i pā kón-end
der-çeşm-i cān gúbār-ı reh-et tütüyā kón-end¹⁰⁴

Hâlîfe’nin Hâfız-ı Şîrâzî’nin şiirlerine söylediği, nazire vasfı belirgin olan başka gazellere, matlaları örnekliliğiyle şu şekilde işaret edilebilir:

98 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 4a.

99 Burada şu hususu özellikle belirtmek gerekir ki, elbette Halife’nin Hâfız-ı Şîrâzî’nin gazellerine söylemiş olduğu nazirelerin tümü kafîye ve redif bağlamında Hâfız tarafından ihtirâ edilmiş olmayıp ondan önceki şairlerde de görülür. Ancak bu durum Halife’nin nazirelerinin esas vasfını yani Hâfız’a nazire olarak yazıldığı bilgisini de değiştirmez.

100 Hâfez-e Shirazî, *Divân-e Hâfez, Based on Manuscripts of 9th Century H.*, compiled by Salim Neysâri (Tehran: Sokhan Publishers, 1387), 31.

101 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 2a.

102 Latîfî, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, haz. Rıdvan Canım (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000), 158-159.

103 Hâfez-e Shirazî, *Divân-e Hâfez, Based on Manuscripts of 9th Century H.*, 204.

104 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 36b.

Hâfız:

ger zî-dest-i zûlf-i mûşkîn-et haţâyî reft reft
ver zî-hindü-yi şómâ ber-mâ cefâyî reft reft¹⁰⁵

Halife:

ber-dil-i mâ ger zî-bâlâ-y-et belâyî reft reft
ver zî-çîn-i tûrre-et ber-cân haţâyî reft reft¹⁰⁶

Hâfız:

gól-^c izârî zî-gólestân-ı cehân mâ-râ bes
zi_în çemen sâye-i ân serv-i revân mâ-râ bes¹⁰⁷

Halife:

ravze-i hûld-i berîn deyr-i mûgân mâ-râ bes
hûr-ı ân ravze hemîn sîm-berân mâ-râ bes¹⁰⁸

Hâfız:

hîz ú der-kâse-i zer âb-ı tãreb-nâk endâz
piş-ter zi_ân-kî şev-ed kâse-i ser hâk endâz¹⁰⁹

Halife:

sâki-yâ der-kađeđ-em âb-ı tãreb-nâk endâz
zi_în tãreb gúlgúle der-şîşe-i eflâk endâz¹¹⁰

Hâfız:

der-vefâ-yı ^c ışk-ı tú meşhûr-ı hûbân-em çú şem^c
şeb-nişîn-i kûy-ı ser-bâzân ú rindân-em çú şem^c¹¹¹

Halife:

tâ nemüdü lem^c a-i rúhsâr-ı tãbân-em çú şem^c
zed ^c izâr-ı âteşîn-et şú^c le der-cân-em çú şem^c¹¹²

Hâlîfe'nin etkilendiği, bazı beyitlerinde adını andığı ve şiiirlerinde nazire söylediği başka bir şair ise Kemâl-i Hucendî'dir. Ancak Halife'nin edebî kişiliği noktasında Kemâl'in tesiri Hâfız-ı Şîrâzî ölçüsünde değildir. Halife *Divân*'ında yer alan 31. gazelinin mahlas beytinde fahriyâne üslupla şiiirin lezzetini Kemâl'den sağladığını, 'Halife! Kemâl'den şiiirin tadını götürdün, Kemâl de, senin bu derece olgunluğuna aferin der' anlamında bir beytinde şu şekilde ifade eder:

105 Hâfez-e Shirazî, *Divân-e Hâfez, Based on Manuscripts of 9th Century H.*, 104.

106 Halife, *Divân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 15a.

107 Hâfez-e Shirazî, *Divân-e Hâfez, Based on Manuscripts of 9th Century H.*, 271.

108 Halife, *Divân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 50a.

109 Hâfez-e Shirazî, *Divân-e Hâfez, Based on Manuscripts of 9th Century H.*, 268.

110 Halife, *Divân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 47a-47b.

111 Hâfez-e Shirazî, *Divân-e Hâfez, Based on Manuscripts of 9th Century H.*, 483.

112 Halife, *Divân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 56b-57a.

Halîfe çāšnī-yi ū' r bōrde-ī zī-Kemāl
Kemāl nīz hemīn āferīn kemāl-i tú-rā¹¹³

Halife'nin Kemāl-i Hucendî'nin gazeline nazire söylediği bir örneğe işaret etmek gerekirse, baştan sona su'âl u cevâb sanatıyla¹¹⁴ kaleme alınmış, aynı zamanda XV. yüzyıl klasik Türk edebiyatı şairlerinden İvaz Paşa Oğlu Atâyî'nin Türkçe,¹¹⁵ Alî-Şîr-i Nevâyî¹¹⁶ ve Hilâlî-yi Çağatayî'nin ise Farsça¹¹⁷ naziresi bilinen,

gôft yâr ez-ğayr-i mā pūşān nazer gôft-em be-çeşm
ve_ān-gehī dōzdīde der-mā mī-niger gôft-em be-çeşm¹¹⁸

matlalı gazeline söylediği naziresinin birinci beyti şu şekildedir:

dūst gôft ez-mihr der-rev-īm niger gôft-em be-çeşm
ve_ ez-meh-i rüy-em me-kón kâf'-ı nazer gôft-em be-çeşm¹¹⁹

Şairin *Dîvân*'ında yer alan gazellerinde Türk kelimesini sıklıkla kullandığı görülmektedir. Halife'nin şiirlerinde Türk, bir kavim adından ve Osmanlı şiirinde özellikle devşirme kimlikli şairlerde hakaret ilgisiyle bir hayli örneğine rastlanan anlam çerçevesinden¹²⁰ daha ziyade; esasında, kelimenin Arapça ve Farsça klasik edebiyatın muhtevasında teşekkül ettiği bilinen, doğrudan ve çeşitli terkip yapıları içinde Türk-güzel irtibatı ilgisiyle¹²¹ kullanıldığı müşahede edilmektedir. Birkaçına işaret etmek gerekirse, örneğin kelimenin doğrudan güzel anlamında kullanıldığı beyitlerden 'o Türk/güzel, her nereye ok atarsa gönlü hedef yaparım; naz atına binip sürdüğündeyseniz, kızıl beyaz benekli atının ayağının toprağımı' anlamındaki 268. gazeline yer alan beytinde söz konusu anlam gayet belirgindir:

her kōcā tīr efken-ed ān Tūrk dil sāz-em hedef
cūn semend-i nāz rān-ed hāk-i pā-yı ebreş-em¹²²

113 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 9b.

114 Muhammed b. 'Omar ar-Rādüyāni, *Kitāb Tarzumān al-Balāga*. Mukaddime, haşiye ve izahlarla neşreden Ahmed Ateş (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlarından, 1949), 97-98.

115 Atayî, *İvaz Paşa Oğlu Atayî Divanı*, haz. Üzeyir Aslan (İstanbul: Kriter Yayınevi, 2016), 125.

116 Alî-Şîr-i Nevâyî'nin *Dîvân*'ındaki naziresinin başlığında da gazelin Kemāl-i Hucendî tarafından tettebuh edildiği bilgisi yer alır, bkz. Emîr Alî-Şîr-i Nevâyî, *Dîvân-ı Emîr Nizâmü 'd-dîn Alî-Şîr-i Nevâyî Fânî Şâ'ir ve Ârif (844-906 h.k)*, 242-243.

117 Hilâlî-yi Çağatayî, *Dîvân-ı Hilâlî-yi Çağatayî*, tashih ve mukaddime Saîd-i Nefîsî (Tehran: İntişârât-i Senâ'î, 1375), 115.

118 Kamal of Khujand. *The Complete Poetical Works of Kamal of Khujand*, Edited from the oldest Manuscripts, with introduction, critical notes, and appendices by Aziz Dovlat-abadi (Tabriz: İntişarat-e Ketabfurusi-yi Tehran, 1958), 285-286.

119 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 70a.

120 Konunun tetkik edildiği birkaç çalışma için, bkz. Hasan Kolcu, "Divan Şiirinde 'Türk-Türklük' ve Sihâm-ı Kazâ Örneği," *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına I. Uluslararası Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu 12-13 Nisan 2007* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2007), 277-300; M. Fatih Köksal, "Divan Şiirinde Türk." *Journal of Turkish Studies: Festschrift in Honor of Orhan Okay 30/II* (2006), 231-269.

121 Şerefeddin Yaltkaya, "Türklerle Dair Arapça Şiirler," *Türkiyat Mecmuası V* (1935), 320-326; Ahmet Kartal, "Türk-Fars Edebî İlişkileri," *Şiraz'dan İstanbul'a: Türk-Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar* (İstanbul: Kurtuba Kitap, 2010), 60-73; Rahim Afifi, *A Persian Poetic Dictionary comprising the words used in the works of Persian poets of 8th-17th AD (3rd-11th AH)* (Tehran: Soroush Press, 2012), 1:462-466.

122 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 73a.

Benzer biçimde Türk'ün yine güzel ve mahub anlamı çerçevesinde 111. gazelinde yer alan bir başka örnekte 'Halife, kendini Türk'ün ok kuburunun önüne bağladı, o kuburdaki ok bana düşsün diye de gönlü hedef yaptım' anlamındaki,

çún Halîfe pîş-i tîr-i Türk-i terkeş bend h'îş
dil hedef kerd-em çú ber-men tîr-i ân terkeş fôtâd¹²³

beytinde de bu anlam ilgisi son derece açıktır.

Türk kelimesinin izâfet yapıısıyla *Dîvân*'da birden fazla beyitte kullanıldığı terkip¹²⁴ ise *Türk-i çeşm* olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin 'Senin naz içindeki Türk bakışın her an insanların kanını içiyor, o kana susamış yan bakışa nasihat kıl, ey nazlı' anlamıyla 4. gazelinde yer alan,

Türk-i çeşm-et hûn-ı merdóm mî-h'ór-ed her dem be-nâz
pend dîh iy nâzenîn ân gânze-i hûn-h'âr-râ¹²⁵

beytinde söz konusu anlam görülmektedir.

Halife'nin şiirlerinde edebî kişiliğinde dikkat çeken noktalardan bir diğeryse telmîc sanatını¹²⁶ sıklıkla kullanmasıdır. 368 gazelin 15'inde görülen bu sanat, *Dîvân*'nda yer alan bütün örneklerde Farsça-Arapça olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneklerin çoğu aynı gazel içinde yalnızca tek mısra iken¹²⁷ bir gazelde dört mısra,¹²⁸ üç gazelde üç mısra,¹²⁹ yine üç gazelde ise iki mısra¹³⁰ şeklinde görülmektedir. Bu noktada Ahdî'nin ve ondan naklen Ali Emîrî Efendi'nin¹³¹ Halife'nin edebî şahsiyeti bağlamında Arapçaya vâkıf olduğunu bildirmelerinin eser bazında bir bilgiye mi değilse şairin söz konusu manzumeleri dolayısıyla mı ifade edilmiş olduğu tam olarak belirgin değildir.

Şairin bütünüyle Farsça şiirleriyle muhtevî *Dîvân*'nda Hâfız-ı Şîrâzî, Abdurrahmân-ı Câmî, Selmân-ı Sâvecî ve Kemâl-i Hucendî'nin gazelleri esasında kaleme aldığı 8 adet tahmîs; tezkiresinde şairin hem Türkçe hem de Farsça şiirlerine işaret eden Ahdî-i Bağdâdî'nin, Halife'nin musammat tarzındaki şiirleriyle tanındığı bilgisine örnek teşkil etmektedir.¹³² Diğer taraftan Ali Emîrî Efendi'nin *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*'inde tespit ettiği, Halife'nin Niyâzî-yi Kadîm'in gazeli esasında kaleme aldığı tahmîsi ve bu çalışmanın ek bölümünde sunulan, Nişânî'nin gazeli temelinde meydana getirdiği tahmîsiyle diğer müseddesi Ahdî'nin ifadelerini destekleyen Türkçe örneklerdir.

123 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 31a.

124 Halife'nin *Dîvân*'nda yer eden bu tarzda başka benzetme ve terkipler için bkz. Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 15b, 51a, 55a, 67b, 68a, 75a, 78b.

125 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 2b.

126 Mir Jalâleddin Kazzâzi, *Persian Rhetoric 3 Embellishment* (Tehran: Nashr-e Markaz Publishing Co., 2011), 91-92.

127 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 14b, 82b.

128 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 61a.

129 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 3b, 29b, 97b.

130 Halife, *Dîvân-ı Halife*, 06 Mil Yz A 4086, 2a, 6b, 62b.

131 Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, 149; Ali Emîrî Efendi, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*, 319.

132 Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, 149.

Sonuç

XVI. yüzyıl klasik Türk edebiyatı şairlerinden olan Halife Çelebi'nin, Türk edebiyatında Farsça divan sahibi şairlerden olduğu tespit edilmiştir. Şairin *Dîvân*'ının bilinmeyişişinin sebeplerinin başındaysa eserin yazmasının bir dönem şahsî bir kitaplıkta bulunmuş olması gelmektedir. Diğer taraftan eserin Millî Kütüphane'deki kayıt bilgisinde *Mecmû'a-i Eş'âr* biçiminde adlandırılması *Dîvân*'ın bugüne değin gözden kaçmış olması noktasında başka bir etkindir. Halife'nin *Dîvân*'ında yer yer biyografisine dair birtakım ayrıntılar ifade ettiği beyitleri, hâl tercümesinin tam anlamıyla aydınlatılmamış kimi yönlerine ışık tutmakta ve bu noktada kaynak niteliği taşımaktadır. Bunlardan en önemlisi ise Halife Çelebi'nin aslında nereli olduğuna dair şiirlerine bizzat kendi dilinden yansıyan bilgilerdir. Biyografisinin, hayatta olduğu yüzyılda yer bulduğu tek kaynak olan *Gülşen-i Şu'arâ*'da, kesin ifadeyle babasının Tebrizli olduğu bildirilmiş olmasına rağmen kendisinin Karaâmidli sayıldığı şeklinde ihtiyatî çerçeveye ifade edilen bilginin yanında, bir başka kaynaktaki Şirazlı şeklinde anılması; *Dîvân*'ında Tebriz'in vatani ve şehri olduğu biçiminde bizzat kendisi tarafından dile getirilen ayrıntılar ışığında şüpheli hâle gelmektedir. Nitekim bu noktada söz konusu beyitlerinde Halife'nin Tebriz'i asıl vatani olarak birden fazla beytinde vurgulamış olması ve şiirlerinde yer yer gurbet temasını işlemesi de dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Halife'nin memleket bilgisinin verilisinde kesin hükümle Karaâmid ve Şiraz yerine, Tebrizli olmakla birlikte başka yerlere seyahat etmekle vatanından ayrı düşmüş olduğu ve hayatının önemli bir devresini Karaâmid'de geçirdiği şeklinde bir yaklaşım, bilgi değerinin niteliği bakımından daha emniyetli olacaktır.

Halife'nin edebî şahsiyetinde öne çıkan özelliklerin başındaysa gazel nazım şekline rağbet ettiği ve Farsça şiirin tanınmış bazı isimlerinin şiirleri esasında çok sayıda nazire söylemiş olması gelmektedir. Söz konusu şairler arasındaysa Hâfız-ı Şîrâzî'nin ayrı bir yeri bulunduğu anlaşılmaktadır. Sonuç itibarıyla Halife Çelebi'nin *Dîvân*'ı kendi biyografisi ve bibliyografyası için olduğu kadar Türk edebiyatı tarihinde bilinmeyen eserlerden olması yönüyle de önemlidir. Bu çalışma vesilesiyle bilinmezlikten çıkarılarak kitabiyât dairesinde yer etmesi amaçlanan eser üzerinde ve elbette Halife hakkında gerçekleştirilecek yeni çalışmalarla başka tespitlerin yapılacağı muhakkaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Arşiv Kaynakları

Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi

Ahdî-i Bağdâdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, İstanbul, Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, Beyazıt 10266, 1b-128b.

İnebey Yazma Eser Kütüphanesi

Ahdî-i Bağdâdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, Bursa, İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Haraccı 1096, 1a-96b.

Kitâbhâne-i Meclis-i Şûrâ-yı Millî

Abdu'l-Alî bin Mirzâ Fazlî-yi Halhâlî, *Kavâ'id-i Zebân-ı Türki*, Tehran, Kitâbhâne-i Meclis-i Şûrâ-yı Millî, 5694, 1b-78a.

Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi

Mecmû'a-i Eş'âr, Kastamonu, Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi, 3680, 46a-80b.

Millet Yazma Eser Kütüphanesi

Ahdî-i Bağdâdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, İstanbul, Millet Yazma Eser Kütüphanesi, A.E. Tarih 774, 1b-209b.

Millî Kütüphane

Halife, *Divân-ı Halife*, Ankara, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 4086, 1a-113a.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi

Hisâlî, *Letâ'ifü'l-Hayâl*, İstanbul, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Lala İsmail 575, 1a-245b.

Araştırma, İnceleme ve Diğer Kaynaklar

İbdu'l-ali Xəlxi. *Qāide-yi Zebān-ı Türki*. Önsöz yazar ve hazırlayan: Hossein Mohammadzadeh Sadigh. Tebriz: Yaran Yayınevi, 2009.

Âciz Gərmərüdi (Sərâbi). *Divan-ı Eşar*. düzenleyen: Hossein Mohammadzadeh Sadigh. Tahran: Təkderəxt Nəşriyyatı, 2010.

Adak, Abdurrahman. *Ali Emiri'nin Gözüyle Diyarbakırlı Şairler*. İstanbul: Kent Işıkları, 2012.

Akün, Ömer Faruk. *Divan Edebiyatı*. İstanbul: İsam Yayınları, 2014.

Afifi, Rahim. *A Persian Poetic Dictionary comprising the words used in the works of Persian poets of 8th-17th AD (3rd-11th AH)*. 3 Volumes. Tehran: Soroush Press, 2012.

Ali Emîrî. *Mir'âtü'l-Fevâ'id Fî Terâcimi Meşâhîri Âmid Diyarbakır Ulemâ ve Eşrâfi*. Yayına hazırlayanlar Günay Kut vd. İstanbul: T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014.

Ali Emîrî Efendi. *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*. Hazırlayan İdris Kadioğlu. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018.

Arat, Reşit Rahmeti. "Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu." *Reşit Rahmeti Arat Makaleler Cilt I*, yayına hazırlayan Osman Fikri Sertkaya içinde 32-68. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1987.

Atayi. *İvaz Paşa Oğlu Atayi Divanı*. Hazırlayan Üzeyir Aslan. İstanbul: Kriter Yayınevi, 2016.

Ateş, Ahmed. "Nizâmî." *İslâm Ansiklopedisi*. 9: 318-327. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1964.

Aydoğmuşoğlu, Cihat. *Tarihte Tebriz*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2011.

Bağdatlı Ahdî. *Gülşen-i Şu'arâ*. Hazırlayan Süleyman Solmaz. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018.

Beysanoğlu, Şevket. *Kısaltılmış Diyarbakır Tarihi ve Âbideleri*. Diyarbakır: Diyarbakır Tanıtma Derneği Neşriyatı, 1963.

Beysanoğlu, Şevket. "Halife." *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*. 2: 95-100. Ankara: Diyarbakır Tanıtma, Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Yayını, 1996.

Beysanoğlu, Şevket. "Humârî." *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*. 2: 108-109. Ankara: Diyarbakır Tanıtma,

- Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Yayını, 1996.
- Bilgili, Ali Sinan. “Tebriz.” *TDV İslam Ansiklopedisi*. 40: 219-222. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011.
- Cumhuriyetin 50. Yılında Diyarbakır 1973 İl Yıllığı*. Ankara: Diyarbakır Valiliği, 1973.
- Çağbayır, Yaşar. *Arap Asıllı Türk Alfabesiyle Yazılmış Türkçenin Söz Varlığı: Ötügen Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2017.
- Çokur, Saddam. “Azakî Mehmed Efendi’nin Derlediği Mecmuada Diyarbakırlı Şairlere Ait Yeni Şiirler.” *Hikmet* 11 (2019): 255-271.
- Değirmençay, Veyis. *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Dehkodâ, Aliakbar. *Loghatnâme (Encyclopedic Dictionary)*. Chief editors: Mohammad Mo’in & Ja’far Shahidi. 16 vols. Tehran: Tehran University Publications, 1998.
- Ekinci Dağtekin, Emine. “Coğrafi İşaret Olarak Diyarbakır Bazalt Taşı ve Tescili.” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 66 (2018): 851-860.
- Ekmekçi, Güneş. “XVI. Yüzyıl Diyarbakır Şairleri.” Yüksek Lisans tezi, Dicle Üniversitesi, 2008.
- Emîr Ali-Şîr-i Nevâyî. *Dîvân-ı Emîr Nizâmü’-d-dîn Ali-Şîr-i Nevâyî Fânî Şâ’ir ve Ârif (844-906 h.k.)*. be-küşî-i Seyyid-Abbâs-ı Restâhiz vd. Tehran: İntişârât-i Şefî’î, 1400.
- Erdoğan, Mustafa. *Türk Edebiyatında Muhammes*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Eyduran, Aysun. “Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü’ş-Şu‘arâ, İnceleme-Tenkitli Metin I-II.” Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 1999.
- Masoud Faryamanesh, “Hasan-e Sajzî-ye Dehlavî.” *Encyclopaedia of Persian Language and Literatur in the Subcontinent*. III: 71-80. Tehran: The Academy of Persian language and Literature, 2013.
- Fuzuli. *Leylâ ile Mecnun*. Hazırlayan Necmettin Halil Onan. İstanbul: Maarif Basımevi, 1955.
- Gökmen, Ertan. “Yavuz Sultan Selim’in İran’dan ve Mısır’dan Getirdiği Sanatkârlar.” *Türk Kültürü* 407 (1997): 143-151.
- Göyünç, Nejat. “Diyarbakır.” *TDV İslam Ansiklopedisi*. 9: 464-469. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.
- Gündüz, Tufan. *Son Kızılbaş Şah İsmail*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013.
- Gürbüz, Mehmet. “Kâbilî’nin Sultân-ı Hübâna Münâsib Eş‘âr Adlı Şiir Mecmuası.” Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 2011.
- Hâfez-e Shirazî. *Divân-e Hâfez, Based on Manuscripts of 9th Century H.* compiled by Salim Neysâri. Tehran: Sokhan Publishers, 1387.
- Hilâlî-yi Çağatayî. *Dîvân-ı Hilâlî-yi Çağatayî*. tashih ve mukaddime Saîd-i Nefîsî. Tehran: İntişârât-i Senâ’î, 1375.
- İpekten, Halûk vd. *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- İpekten, Halûk. *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1997.
- Kamal of Khujand. *The Complete Poetical Works of Kamal of Khujand*. Edited from the oldest Manuscripts, with introduction, critical notes, and appendices by Aziz Dovlat-abadi. Tabriz: İntisharat-e Ketabfurusi-yi Tehran, 1958.
- Kartal, Ahmet. “Anadolu’da Farsça Şiir Söyleyen Şairler (XI-XVI. yüzyıllar).” *Türkler*. 7: 682-695. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Kartal, Ahmet. “Türk-Fars Edebî İlişkileri.” *Şiraz’dan İstanbul’a: Türk-Fars Kültür Coğrafyası Üzerine*

- Araştırmalar* içinde 13-118. İstanbul: Kurtuba Kitap, 2010.
- Kâtip Çelebi. *Keşfü'z-Zunûn an-Esâmi'l-Kütûbi ve'l-Fünûn*. Arapçadan tercüme eden Rüştü Balcı. 5 Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2017.
- Kaya, Bilge. "Hisâlî Hayatı-Eserleri ve Metâli'ü'n-Nezâ'ir Adlı Eserinin Birinci Cildi (İnceleme-Metin)." Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 2003.
- Kazzâzi, Mir Jalâleddin. *Persian Rhetoric 3 Embellishment*. Tehran: Nashr-e Markaz Publishing Co., 2011.
- Kolcu, Hasan. "Divan Şiirinde 'Türk-Türklük' ve Sihâm-ı Kazâ Örneği." *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına I. Uluslararası Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu 12-13 Nisan 2007* içinde 277-300. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2007.
- Köksal, M. Fatih. "Divan Şiirinde Türk." *Journal of Turkish Studies: Festschrift in Honor of Orhan Okay 30/II* (2006): 231-269.
- Kurnaz, Cemâl. *Anadolu'da Orta Asyalı Şairler*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.
- Kurnaz, Cemâl. "Anadolu-Orta Asya Edebî İlişkileri." *Türk Edebiyatı Tarihi I*, editörler Talât Sait Halman vd. içinde 373-383. Ankara: Kültür Bakanlığı, 2018.
- Kurtuluş, Rıza. "Hasan Dihlevî." *TDV İslam Ansiklopedisi*. 16: 316. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997.
- Latîfi. *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*. Hazırlayan Rıdvan Canım. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000.
- Levend, Ağâh Sırrı. *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul*. İstanbul: İstanbul Fethi Derneği İstanbul Enstitüsü Yayınları, 1957.
- Levend, Ağâh Sırrı. *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnun Hikâyesi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1959.
- Levend, Ağâh Sırrı. "Bilinmiyen Eski Eserlerimizden: Halîfe'nin Leylâ ve Mecnûn'u." *Türk Dili: Aylık Fikir ve Edebiyat Dergisi* 8 (1952): 447-451.
- Mazioğlu, Hasibe. "Eski Türk Edebiyatı." *Türk Ansiklopedisi*. 32: 80-134. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1983.
- Muhammed b. 'Omar ar-Râduyâni, *Kitâb Tarcumân al-Balâga*. Mukaddime, haşiye ve izahlarla neşreden Ahmed Ateş. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlarından, 1949.
- Nur al-Din 'Abd al-Rahmân ibn Ahmad Jâmi, *Divân-e Jâmi Vol. I: Fâtehat al-Sabâb*. Edited by Alâ Xân Afsahzâd. Tehran: Centre for Iranian Studies, 1999.
- Ocak, Fatma Tulga. "Labial Hı'nın Çeviri yazıda Yazımı Sorunu." *Çağdaş Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış Nevin Önberk Armaganı*, yayına hazırlayan Mehmet Ölmez içinde 162-172. Ankara: Simurg Yayınları, 1997.
- Okumuş, Ömer. "Câmî, Abdurrahman." *TDV İslam Ansiklopedisi*. 7: 94-99. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993.
- Özcan, Abdülkadir. "İskender Paşa." *TDV İslam Ansiklopedisi*. 22: 565-566. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000.
- Resûlî, Ahter. "xa-li-fe-ye.di.yâr-bak.ri", *An Anciclopedia of Persian Literature: Persian Literature in Anatolia and The Balkans*. 6: 361-362. Tehran: Sazman-e Chap va Entesharat, Vezarat-e Farhang va Ershad-e Eslami, 1375.
- Saraç, M.A. Yekta. "Emrî ve Divanı." Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 1991.
- Selmân-ı Sâvecî, *Kulliyât-ı Selmân-ı Sâvecî*. mukaddime, tashîh Abbâs-Aliyy-i Vefâ'î. Tehran: İntişârât-ı Suhen, 1389.
- Tanyıldız, Ahmet. "Acem'e Türki Öğretmek: Farsça Yazılmış Bir Kava'id-i Türkiyye Kitabı Üzerine."

Uluslararası Yunus Emre ve Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Gelişimi Sempozyumu, 4-6 Ekim 2018, Kırşehir, Bildiriler Kitabı, editörler Nadir İlhan vd. içinde 45-61. Kırşehir: Kırşehir Belediyesi, 2018.

Terbiyet, Muhammed-Alî. *Dânişmendân-ı Âzerbaycan*. be-kûşîş-i Gulâm-Rezâ Tabâtabâyî Mecid. Tehran: Sâzmân-i Çâp u İntişârât-i Vezâret-i Ferheng u İrşâd-i İslâmî, 1378.

Tuman, Mehmet Nâil. *Tuhfe-i Nâilî, Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*. Hazırlayanlar Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı. 2 Cilt. Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001.

Yaltkaya, Şerefeddin. "Türklere Dair Arapça Şiirler." *Türkiyat Mecmuası* V (1935): 307-326.

Yazı Kurulu. "Halîfe." *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. 4: 363-364. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004.

Yazı Kurulu. "Rızâ'î." *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. 7: 351. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2007.

Yıldırım, Ali. *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nâmeler*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.

EK: Halife'nin Türkçe Şiirlerinden Örnekler

Halife Çelebi'nin Türkçe şiirlerine örnek teşkil etmesi maksadıyla çeviriyazıyla buraya alınan şiirlerin üçü de daha önce herhangi bir çalışmaya konu edilmemiş olup, Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi'nde, bir bölümü Mecmû'a-i Eş'âr vasfı taşıyan bir yazma eser içerisinde kayıtlıdır. Varak numaralarına dipnotlarda işaret edilmiştir.

1. ¹³³

MÜSEDDES Lİ-MEVLĀNĀ HALĪFE
mef' ūlü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün

I.

1. tā şaldı ca' d-i turesin ol serv-i ser-bülend
zülfi şikenci boynuma şalmış dur[ur]¹³⁴ kemend
3. şol turrenüñ girihlerine göñlüm oldu bend
sünbüllerin görüb men-i miskîn müst-mend
5. yā-Rab ne cān-ı tūṭī-resendür dēdüm dēdi
her tāresinde baĝlu revānuñ durur senüñ

II.

1. 'uşşāka ' arz eylemege alnı māhını
ref' eyledi cebīni mehinden külāhını
3. aşdı zekēn-i mūyına zülf-i siyāhını
bend oldu cān göreli zeneḥ-dān-ı çāhını
5. hey hey bu ne belālu vaṭendür dēdüm dēdi
' ayb étme bu diyārı mekānuñ durur senüñ

III.

1. reyḥān-ı ḥaṭṭı yazalı ol māh-rūyına
ta' līk kıldı rişte-i cānumı mūyına
3. zülfi durur çeken dil-i miskīni boyına
oldum esīr çīn-i ḥaṭ-ı misk-būyına
5. şerḥ eyle bu ne misk-i Ḥutendür dēdüm dēdi
maḥşer güninde ḥaṭṭ-ı emānuñ durur senüñ

IV.

1. ol şeh binüb semende ele tīĝin alalı

133 *Mecmû'a-i Eş'âr*, Kastamonu, Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi, 3680, 60b-61a.

134 Kelimenin tamamlanan kısmı yazmada eksiktir.

- ğarķ étđi ķana sā‘ idinüñ ĥasreti dili
 3. Őevķ āteŐine yaķdı beni ol nigār eli
 rengīn elin görüb dil ü cān oldu māyili
 5. bu ĥınne ellerüñde nedendür dēdüm dēdi
 ēy bī-ĥaber cigerdeki ķanuñ durur senüñ

V.

1. ‘ iŐveyle Őekker ezmege ‘ āŐıķ dimāģına
 söze leb açdı tıfl[-ı dil]¹³⁵ aldıandı lāģına
 2. yāķütü beñzedem déyü anuñ dudaģına
 la‘ lin görüb yaŐum düri düŐdi ayaģına
 5. silk-i lebüñ ‘ aķıķ-i Yemendür dēdüm dēdi
 dürler dizilü rişte-i cānuñ durur senüñ

VI.

1. seyr eyle çıķdı gülŐene ol naĥl-i fitne-bār
 cān sīb-i ğabģabını görüb düŐdi bī-ķarār
 3. Őeftālusını ister iken bu dil-i figār
 ayvāya uğradı ruĥ-ı bāģında oldu zār
 5. gül-zār-ı ‘ ārižuñ ne ĥemendür dēdüm dēdi
 yüzüm na‘ ĩmi bāģ-ı cinānuñ durur senüñ

VII.

1. dün bezm içinde ol Şeh-i ĥübān alub kitāb
 rind-āne Ői‘ rüm oķıdı meclisde bī-ĥicāb
 3. söz yérine dehānın açub dökdi Őehd-i nāb
 Őīrīn-lebinden almaģa ol ĥusrevüñ cevāb
 5. cān-ā bu Ői‘ r nazm-ı Ĥasendür dēdüm dēdi
 bilmez miyem Ĥalīfe [ki] Őānuñ durur senüñ

2.¹³⁶TAĤMĪS-Ī MEVLĀNĀ ĤALĪFE¹³⁷

mefā‘ ĩlün mefā‘ ĩlün mefā‘ ĩlün mefā‘ ĩlün

135 Terkinin tamamlanan kısmı yazmada eksiktir.

136 *Mecmū‘a-i EŐ‘ār*, Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi, 3680, 62b.

137 Tahmis metnine esas teŐkil eden gazel, NiŐānī mahlasıyla Őiir söyleyen Celalzāde Mustafa Ćelebi‘ye ait olup *GülŐen-i Őu‘arā‘* daki biyografisi içinde beŐ beyit olarak kayıtlıdır bkz. Bağdatlı Aĥdī, *GülŐen-i Őu‘arā‘*, 55. Ayrıca aynı gazele XVI. yüzyıl klasik Türk edebiyatı Őairlerinden Emrī‘nin de tahmisi görülmekte olup *Dīvān‘*ında kayıtlıdır bkz. M. A. Yekta Saraĥ, “Emrī ve Divanı” (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 1991), 123-124.

I.

1. dil-â ' aks-i ruḥ-ı yâri temâşâ kıl semenlerde
nihâl-i kâmet-i dil-dârı seyr ét nârevenlerde
3. yéter gül mevsimi ğam-g'în olur beytû'l-ḥazenler de
bahâr érdi şafâ kesb édicek demdür çemenlerde
5. ḥusûşâ kim yanınca şalına sîmîn-bedenler de

II.

1. bilürsin cânüña ' âlemde ğuşşa néce düşmendür
seni ğamdan ḥalâş éden cihânda bâde-i dendür
3. bir ayağ ile néce ér başıcı merdüm-efkendür
zebün olma ne zendür¹³⁸ ğam şerâb iç devr-i gülşendür
5. kavî şıḥhat gerekdür bu cihân içre erenlerde

III.

1. degül tenhâ benüm gönülüm düşen efkâr-ı zülfine
melûl olma gönül bend olduñ ise târ-ı zülfine
3. ne ğam bağlar iseñ éy dil daḥı zünnâr-ı zülfine
aşılmışdur néçe Manşûr gibiler dâr-ı zülfine
5. şınuḥ diller hezârân bağludurlar bu şikenlerde

IV.

1. ' acebdür yér édübdür pîrehen ol cism-i dil-cüyı
yéridür ditrese gömlek şaranda ol perî-rüyı
3. kucub dil-dârı vehm eyler budur pîrâhenüñ ḥüyı
şarıllur her gül-endâma çeker pehlûya meh-rüyı
5. ne ḥâletler nezâketler ḳomış Ḥaḳ pîrehenlerde

V.

1. ḥaṭuñ tuğrâsı şâh-â ehl-i derde rûḥ-perverdür
Halîfe şabrını nesh éden ol zülf-i mu' anberdür
3. beni hicrânla ḳoma vişâlûñ çün müyesserdür
firâḳuñla Nişânî ḥastenüñ ḥâli mükedderdür
5. vişâlûñ va' de étmişdüñ be-hey zâlim geçenlerde

138 Yazmada açıkça bu şekilde imla edilmiş olmasına rağmen anlam yönünden şüpheli görünen “ne zendür” ifadesi Ahdî'nin eserinde “nedendür”, Emrî'nin tahmininde “ne zen-i ğam”, Kınalızâde'nin tezkiresinde ise yazmadakiyle benzer şekilde “ne zendür” biçiminde yer almaktadır, bkz. Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, 55; Saraç, “Emrî ve Divanı,” 123; Aysun Eydurun, “Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şu'arâ” (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 1999), 2:1041-1042.

3.¹³⁹

[ĠAZEL]

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilāt

1. kākülün altında hālün éy şeh-i iqlīm-i cān
zāğdur şahīn-i çeşmünden [éden özin]¹⁴⁰ nihān
yérde gökde arayub sen meh-veşi görem görem
göreüyüm zīr ü zeber olsun zemīn ü āsmān
3. varuram ol meh peyine kande varsa sāye-veş
şāyed ola vara vara baña bir gün mihr-bān
ben za'īf ol māh kaçırına tayandugum bu kim
çıkdığı vaqt éde pehlüm üstüh'ānın nerdübān
5. hūsn-i güftārın Halīfe eşidüb ol meh dédi
şadır olmamış Hasenden dahı bu şīrīn-dehān

139 *Mecmū'a-i Eş'âr*, Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi, 3680, 63a.

140 Yazmada beytin bu kısımdaki kelime ya da kelimeler yazılmamıştır.

